

Lejla Huremović i Masha Durkalić

KA POZITIVNIM PRAKSAMA

IZVJEŠTAVANJE MEDIJA U 2016. GODINI
O LGBTI TEMAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

4

Lejla Huremović i Masha Durkalić
Ka pozitivnim praksama 4:
Izvještavanje medija u 2016. godini o LGBTI temama
u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2017.

Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
Knjiga 58

naslov:	Ka pozitivnim praksama 4: Izvještavanje medija u 2016. godini o LGBTI temama u Bosni i Hercegovini
autorice:	Lejla Huremović i Masha Durkalić
lektura_korektura:	Sandra Zlotrg
prelom_naslovnica:	Lejla Huremović
izdavač:	Sarajevski otvoreni centar
za izdavača:	Emina Bošnjak

© Sarajevski otvoreni centar _ autorice

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova poželjno je, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba.

ISSN = 2490-242x

Lejla Huremović i Masha Durkalić

Ka pozitivnim praksama 4:

Izvještavanje medija u 2016. godini o LGBTI temama
u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2017.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	7
SAŽETAK	9
1. UVOD, PREDMET I METODOLOGIJA RADA	12
2. MEDIJSKA KULTURA	16
2.1. Važnost izvještavanja o LGBTI temama	16
2.2. Trendovi u novinarstvu	18
2.3. Za one koji znaju čitati: kako mediji manipuliraju stvarnošću	22
2.3.1. Šta govore naslovi i fotografije	24
2.3.2. Komentari	39
2.4. Zakonski okvir	44
2.5. Žalbe Vijeću za štampu i online medije u BiH	47
3. STATISTIČKI PODACI O MEDIJSKOM IZVJEŠTAVANJU	49
3.1. Štampani mediji	49
3.2. Televizije	51
3.3. Online mediji	53
4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	57
4.1. Opšti zaključci istraživanja	57
4.2. Preporuke	59
5. LITERATURA	63
O autoricama	65
O Sarajevskom otvorenom centru	66
DODATAK: Rječnik osnovnih LGBTI pojmova	67

Pred vama je šesta po redu analiza praćenja izvještavanja bosanskohercegovačkih medija o LGBTI¹ temama, koju objavljuje Sarajevski otvoreni centar. Nastala je na osnovu znanja i iskustva autorica u radu medija te na osnovu analiza medijskog izvještavanja iz 2011, 2012, 2013, 2014. i 2015. godine.²

Cilj kontinuiranog praćenja medijskog izvještavanja jeste da se dobije slika o načinu na koji se obrađuju prava i teme u vezi s LGBTI osobama. Budući da mediji predstavljaju moćan instrument kojim se može vršiti uticaj na stavove i ponašanje publike, analizom se ukazuje na pozitivne i negativne obrasce izvještavanja – dobre prakse, senzacionalizaciju, seksualizaciju i stereotipizaciju u izvještavanju.

U kontekstu slobode medija i izgradnje profesionalnog medijskog diskursa koji jednako tretira sve segmente društva, medijsko izvještavanje o LGBTI osobama trebalo bi da bude sastavni dio

¹ Od januara 2016. godine Sarajevski otvoreni centar je intenzivirao svoj rad i na pitanjima prava interpolnih osoba, te smo se zbog toga odlučile pratiti i medijske objave vezane za interpolne osobe.

² Lejla Huremović (2011) *LGBT teme u bosanskohercegovačkim štampanim medijima u 2011. godini*. U: *Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll; Masha Durkalić (2012) *Analiza medijskog izvještavanja o seksualnim manjinama*. U: Lejla Huremović, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile) *Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak (2012) *Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013) *Čekajući ravnopravnost 2: Analiza sadržaja izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević (2013) *Ka pozitivnim praksama. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE; Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak (2014) *Čekajući ravnopravnost 3: Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2. Izvještavanje medija u 2014. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE; Lejla Huremović (2016) *Ka pozitivnim praksama 3. Izvještavanje medija u 2015. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

medijske kulture svake demokratske zemlje i otvorenog društva. U vremenu politizacije, komercijalizacije i tabloidizacije medijskog prostora, krize štampanih medija, te neminovnog prelaska u online sferu, gdje postoji utrka za što bržim objavljivanjem informacija, bez konsultovanja više izvora (po principu što više klikova – više novca), od velike je važnosti promovisati etičke i profesionalne standarde izvještavanja i koncept društveno odgovornog novinarstva, i ne dozvoliti da politički i ekonomski centri moći presudno utiču na kreiranje medijskih sadržaja.

Praćenjem medijskog izvještavanja u proteklih šest godina dolazimo do zaključka da je neophodno da mediji imaju osmišljene uređivačke politike koje pružaju medijski prostor jednako svim grupama u društvu, a pogotovo da imaju politike izvještavanja o manjinama, o ljudskim pravima, te da svakodnevno promoviraju važnost izvještavanja o ljudskim pravima u skladu sa etikom i vrijednostima novinarske struke.

Profesionalnost novinarskog pisanja, etičnost i odgovornost pomjeraju društvo u kojem živimo ka prostoru veće tolerancije.

Sarajevski otvoreni centar

Analiza predstavlja pregled praćenja izvještavanja o LGBTI temama u medijima u Bosni i Hercegovini, koju šestu godinu zaredom objavljuje Sarajevski otvoreni centar. Analizom se prati nivo doprinosa medija u borbi protiv diskriminacije i povećanja vidljivosti LGBTI osoba u bosanskohercegovačkom medijskom prostoru.

U 2016. godini praćeno je izvještavanje 93 medija: elektronskih (radio – 10 i televizija – 24), štampanih (dnevne novine, sedmični i dvosedmični magazini – 35) te online medija (news portali i portali štampanih medija – 24). Ukupno, u svim medijima objavljeno je **1299** tekstova/priloga, i to u **štampi – 546 tekstova, na televiziji – 87 priloga i u online medijima – 666.**

Dnevne novine koje su najviše izvještavale o LGBTI temama bile su **Oslobođenje – 86**, od televizijskih stanica **Federalna televizija – 27**, a od online portala **Klix.ba – 118.**

Kada govorimo o izvještavanju iz regije, najveći broj objava je bio za vrijeme održavanja parada ponosa u Hrvatskoj (Zagreb, Split), Crnoj Gori (Podgorica) i Srbiji (Beograd), zatim su se prenosile vijesti vezane za praćenje korištenja Zakona o životnom partnerstvu u Hrvatskoj, o lezbejskom paru koji je tužio Hrvatsku za diskriminaciju, te o trenutnoj političkoj klimi koja sve više ide udesno te utiče i na prava LGBTI osoba u Hrvatskoj.

Izvještavalo se o Međunarodnom danu borbe protiv homofobije i transfobije, o performansu održanom povodom Međunarodnog coming out dana, o širenju govora mržnje prema manjinskim grupama, o usvojenim izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, napadu koji se desio u Art kinu Kriterion u martu, Izvještaju o stanju prava LGBTI osoba u BiH koji je izdala Institucija ombudsmena u BiH, o predsjedniku Studentskog parlamenta Univerziteta u Sarajevu, Harisu Zahiragiću i njegovim različitim

homofobnim izjavama, o napadu u LGBT klubu u SAD-u, u Orlando, te različitim filmovima, predstavama i pjevačima_cama i pjesmama koje tematiziraju LGBTI osobe.

Nastavljen je trend da vijesti nerijetko ne odgovaraju opremi članka (fotografije, naslovi/nadnaslovi), i tendencija nekih medija koji imaju urednički negativan stav da korektne agencijske vijesti opremaju negativnim (senzacionalističkim) naslovima.

U online medijima još uvijek je primjetan najveći broj agencijskih vijesti, po principu copy-paste, te zbog toga i dalje postoji nesrazmjer između pozitivnih i negativnih objava. Važno je naglasiti da je ipak mali broj negativnih tekstova, u usporedbi sa ukupnim brojem objava u online medijima.

Nakon drastičnog pada koji se desio 2014. godine u izvještavanju u informativnim emisijama televizijskih stanica, analiza je pokazala da se počeo povećavati broj objava, ali da je taj broj još uvijek mali. Informativne emisije na televiziji bi trebale više samoinicijativno da se bave temama vezanim za prava LGBTI osoba te da podižu svijest o problemima sa kojim se one susreću. Imajući u vidu da najčešće izvještavaju za vrijeme parada ponosa ili pak kada se desi fizičko nasilje nad LGBTI osobama, smatramo da još uvijek ne shvataju važnost kontinuiranog izvještavanja i svoj doprinos u suzbijanju nasilja i podizanju svijesti o problemima LGBTI osoba u svakodnevnom životu.

Iako iz godine u godinu raste broj objava u medijima, još uvijek postoji jako mali broj novinara i novinarki koji imaju istraživački pristup koji bi rezultirao kvalitetnijim priložima/člancima.

Budući da smo u 2016. godini počele pratiti i medijske objave vezane za interpolne osobe, važno nam je naglasiti da su mediji polako počeli izvještavati i o interpolnim osobama, nevidljivosti i problemima na koje one nailaze. Za sada su uglavnom u pitanju

prenošenja saopštenja za javnost ili izvještavanja sa događaja koje je organizovao Sarajevski otvoreni centar, ali se nadamo da će se novinari_ke u 2017. godini baviti više i pitanjem prava interpolnih osoba.

Pozdravljamo činjenicu da mediji prate i izvještavaju o aktivnostima organizacija civilnog društva koje se bave pravima LGBTI osoba. I ovom analizom je potvrđena hipoteza da je veća vidljivost aktivističkih organizacija, aktivista_kinja i LGBTI osoba preduslov veće vidljivosti LGBTI tema u medijima, čime se dodatno potcrtava važnost novinarske odgovornosti, etike i profesionalnosti, jer bi izvještavanje trebalo da afirmiše građansku hrabrost ovih javnih istupanja.

1. UVOD, PREDMET I METODOLOGIJA RADA

Analiza medijskog izvještavanja o LGBTI temama za 2016. godinu zasniva se na analizama koje je Sarajevski otvoreni centar radio prethodnih godina.³ U nastavku se osvrćemo na predmet analize i metodologiju rada.

U 2016. godini praćeno je izvještavanje 70 medija:⁴ elektronskih (radio – 10⁵ i televizija – 24), štampanih (dnevne novine, sedmični i dvosedmični magazini – 35) te online medija (news portali i portali štampanih medija – 24). Jedinica analize je medijska objava (prilog), bez obzira na žanr. Kompanija Kliping⁶ je radila praćenje objava iz medija i svakodnevno dostavljala podatke relevantne za analizu – detalji o mediju u kojem je objavljen prilog, naslov, autor_ica ili izvor

3 Lejla Huremović (2011) *LGBT teme u bosanskohercegovačkim štampanim medijima u 2011. godini*. U: Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll; Maša Durkalić (2012) *Analiza medijskog izvještavanja o seksualnim manjinama*. U: Lejla Huremović, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile) *Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Jasmina Čaušević i Kristina Ljevak (2012) *Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013) *Čekajući ravnopravnost 2: Analiza sadržaja izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Lejla Huremović, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević (2013) *Ka pozitivnim praksama. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE; Sandra Zlotrg, Lejla Huremović, Kristina Ljevak (2014) *Čekajući ravnopravnost 3: Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar; Kristina Ljevak, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2. Izvještavanje medija u 2014. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE; Lejla Huremović (2015) *Ka pozitivnim praksama 3. Izvještavanje medija u 2015. godini o LGBT temama u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

4 Iako je na početku praćenja izvještavanja bilo planirano da se prati 93 medija, u analizi se neće spominjati oni mediji u kojima tokom čitave godine nije bilo nijedne objave.

5 U 2015. godini na radiju u dnevnicima i vijestima nije bilo priloga, ali treba napomenuti da ih je bilo u drugim emisijama.

6 www.klippingmap.ba. Kliping je tvrtka u području praćenja medija, medijskih analiza i stručne podrške za sve koji se bave medijima na bilo koji način.

teksta, broj stranice u novini, pozicija i površina teksta. Napominjemo da je kompanija Kliping imala nekoliko propusta u dostavljanju klipinga u prethodnim godinama, te postoji mogućnost malog odstupanja u broju objavljenih tekstova_priloga. Također je bitno naglasiti da su se LGBTI teme pojavljivale i u nekim drugim medijima (ili u slučaju televizije, u drugim emisijama) koji nisu bili unaprijed označeni da se prate.

Da bi se predstavila medijska slika u 2016. godini, kada su LGBTI teme u pitanju, donosimo kvantitativne podatke o broju priloga i o kvalitetu izvještavanja, a istaći ćemo i neke reprezentativne, u lošem i dobrom smislu, etičke i profesionalne medijske objave. Cilj je ukazati na dobre i loše novinarske prakse, tako da na kraju donosimo preporuke za novinare i novinarke, ali i sve koje ova tema zanima, o tome kako korektno izvještavati.

U prvom dijelu je predstavljeno koliko medija objavljuje neutralne, a koliko negativne i pozitivne priloge o LGBTI temama. Pratili smo izvještavanja o događajima koji se tiču LGBTI osoba (općenito aktivistički događaji) i priloge čiji su akteri LGBTI osobe (intervjui s lezbejkama, gejevima, biseksualnim, trans i interspolnim osobama ili članci koji govore o njima).

Osim općenite ocjene priloga, pratili smo kako je prilog opremljen, u kojem kontekstu je objavljen, koristi li se politički korektan jezik i ima li u prilogu stereotipa. Naravno, pratila se i statistička povezanost negativne ocjene priloga i negativnih ocjena korektnosti jezika, odnosno prisustva stereotipa.

Kriteriji po kojima je prilog ocijenjen kao neutralan, negativan ili pozitivan ostali su isti kao i prethodnih godina:

Neutralno je ocijenjen prilog u kojem se odgovara na novinarska pitanja ko, šta, kad, gdje, kako, bez dubljeg ulaženja u problematiku i bez komentara odnosno ličnog doprinosa autora_ice priloga.

To su većinom agencijske vijesti koje izvještavaju o dešavanjima ili prenose obavještenja za medije različitih organizacija ili pojedinaca_ki. Također, neutralnim su ocijenjene male vijesti i ankete, izjave dana, odnosno prilozi koji su prostorno ograničeni da bi bili društveno angažirani. Naravno, i ove kratke forme morale su zadovoljiti kriterije korektnosti izvještavanja.

Korektnost izvještavanja podrazumijeva da se u prilogu koristi rodno osjetljiv jezik i korektna LGBTI terminologija, da se ne perpetuiraju stereotipi te da se ne prenosi govor mržnje. Odnosno, prenošenje govora mržnje **ocijenjeno je negativnim** onda kada se autor_ica priloga nije ogradio_la od izjava koje podstiču mržnju i nasilje prema pripadnicima_ama manjina.

S druge strane, **pozitivnim su ocijenjeni** prilozi u kojima je, osim korektnog izvještavanja, vidljiva angažiranost autora_ice da temu osvijetli sa svih društvenih aspekata. To znači da je u prilog uključeno više izvora, odnosno više sagovornika_ca. U slučaju izvještavanja o paradi ponosa, da bi prilog bio pozitivno ocijenjen, morao je sadržavati izjave organizatora_ica parade. Ako prilog donosi više perspektiva (aktere koji su organizirali paradu, one koji ga podržavaju i protivnike parade), pozitivnim je ocijenjeno insistiranje na razlozima organiziranja parade, insistiranje na zakonskom okviru unutar kojeg je nužno poštivanje ljudskih prava, prava na okupljanje, a zabranjeno širenje govora mržnje. Također su pozitivnim ocijenjeni prilozi koji o LGBTI temama izvještavaju upućujući na rezultate naučnih istraživanja.

U slučaju intervjua sa LGBTI osobama, pozitivnim je ocjenjivano kada se osoba ne sagledava samo kroz prizmu seksualnosti, nego se (homo)seksualnost smješta u društveni kontekst diskriminacije i uvažavanja različitosti.

Obratno, kada se LGBTI teme svode samo na seksualnost, kada se pitanja o seksualnoj orijentaciji shvataju kao *šakljiva, neugodna*,

skandalozna, prilog je objavljen s ciljem izazivanja senzacije te spada u negativno ocijenjene. Negativni su i prilozi koji šire govor mržnje ili prenose izjave osoba koje šire govor mržnje, koji aludiraju na homoseksualnu orijentaciju kao na bolest, društvenu devijaciju, rizično ponašanje. Ukratko, negativni su oni prilozi u kojima se izvještavanje koristi kao sredstvo prenošenja stereotipa i predrasuda o istospolnoj orijentaciji, u kojima se LGBTI osobe prikazuju kao Drugi, s kojima se “većina u društvu ne slaže”.

S obzirom na to da je ukupni broj priloga koji su ušli u istraživanje 1299, bilo je nemoguće uraditi sveobuhvatniju kvalitativnu interpretaciju. Stoga, kao i prethodnih godina, odlučile smo obratiti dodatnu pažnju na opremu teksta (naslovi, fotografije/video zapisi...), te se u poglavljima koja se tiču naslova i fotografija ostvrnuti i na neke pozitivne i negativne tekstove. Takođe ćemo uporediti zaključke istraživanja sa nalazima iz prethodnih godina te odgovoriti na pitanje ima li napretka u načinu izvještavanja.

Važan statistički podatak također je i broj objava koje pokrivaju teme iz svijeta, regije, odnosno iz Bosne i Hercegovine. Kod priloga iz Bosne i Hercegovine bilo nam je bitno osvrnuti se na to koliko su bh. aktivisti_kinje vidljivi_e u javnosti te da li veća vidljivost organizacija koje se bave zaštitom LGBTI osoba znači veću vidljivost problema s kojima se LGBTI osobe kao marginalizirana grupa u našem društvu suočava.

2. MEDIJSKA KULTURA

U ovom poglavlju osvrnut ćemo se na važnost izvještavanja o LGBTI temama, izazove sa kojima se mediji danas suočavaju, zakonski okvir i kodeks struke. Medijska kultura pridonosi izgradnji stavova, pa i obrazovanju opšte javnosti, te na taj način ima mogućnost uticaja i ostavljanja posljedica na svakoga od nas jer smo svakodnevno okruženi mnoštvom informacija.

2.1. Važnost izvještavanja o LGBTI temama

Sarajevski otvoreni centar nekoliko godina zaredom radi analize medijskih sadržaja o LGBTI osobama koji su objavljeni u bh. medijima. Cilj ovih analiza jeste dobiti sveobuhvatnu sliku o izvještavanju koje se tiče ove manjinske i ranjive grupe, i dalje izložene diskriminaciji, nasilju i govoru mržnje. Upravo zbog ovakvog društvenog statusa LGBTI osoba, slika o njima koju prenose mediji iznimno je važna za formiranje javnog mišljenja, jer mediji, pored toga što informiraju javnost, izvještavanjem potiču na javnu raspravu, ali i na kreiranje javnih stavova o različitim temama.

Uz pomoć ovih analiza dobivamo ideju o tome kako se izvještavanje o LGBTI temama razvijalo tokom proteklih godina, te otkrivamo kako izgledaju javna rasprava i javni stavovi o LGBTI osobama, što nam pomaže da mapiramo glavne probleme, te preporučimo rješenja za njih. Najvažniji cilj medijskih analiza je da one doprinesu što korektnijem, objektivnijem i profesionalnijem medijskom izvještavanju o LGBTI osobama i temama. Analiziranjem ovih sadržaja uspijevamo saznati i kakvo je generalno raspoloženje društva prema manjinama, s obzirom da mediji najbolje reflektiraju sveukupni odnos društva prema različitim fenomenima. Izvještavanje o manjinama u ovom slučaju može poslužiti kao izvrstan test koji pokazuje koliko je samo društvo (ne)tolerantno. Mediji bi trebali izvještavati o marginaliziranim grupama upravo

zbog toga što je javna percepcija o njima često iskrivljena. Nekorektno medijsko izvještavanje pogoršava ionako negativan imidž marginaliziranih grupa i produbljuje već postojeće stereotipe. U tom smislu, analiziranje medijskog izvještavanja o LGBTI osobama služi kao neka vrsta korektiva, odnosno podsjećanje na to da izvještavanje treba jednako pokrivati i tretirati sve društvene grupe, kako one većinske, tako i one manjinske i/ili marginalizirane.

Izvještavanje o LGBTI temama često zahtijeva i viši nivo profesionalne etike, kao i poznavanje terminologije, zakona i propisa. Potrebno je osvojiti povjerenje sugovornika_ca kako bi oni_e ispričali_e svoje životne priče, koje su često okosnica medijskog izvještavanja o LGBTI temama. Također je potrebno “osvojiti” medijski prostor za ove priče, koje su često gurnute u zapećak zbog tema za koje urednici_e smatraju da su bitnije, ili se, ako i dobiju priliku biti u prvom planu, senzacionaliziraju i više nego što je potrebno. Korektno medijsko izvještavanje o LGBTI temama ponajviše zavisi od dobre volje i želje samih medija da se ovom tipu izvještavanja posvete profesionalno, poštujući sve standarde struke.

Mediji bi također trebali regulirati sami sebe, odnosno redovno provjeravati kvalitet sadržaja, nastojeći ga uvijek unaprijediti. Ovo je osjetljivo područje izvještavanja, u kojem će se često (namjerno ili slučajno) pokazati čak i lični stavovi urednika_ca i/ili novinara_ki, što kasnije može utjecati i na formiranje stavova publike, uz popratno produbljivanje stereotipa. Upravo zbog toga bi sami mediji, urednici_e, novinari_ke, trebali_e sadržaje o LGBTI osobama posmatrati analitično, i u saradnji sa drugim medijima, kao i nevladinim organizacijama koje prate njihov rad, te zajednički raditi na unapređivanju ove vrste izvještavanja, kao i eliminaciji senzacionalizacije i nevidljivosti LGBTI osoba u medijskom prostoru.

Korektnim izvještavanjem o LGBTI osobama mediji će doprinijeti normalizaciji javnog mišljenja o njima, što je još jedan korak ka adekvatnom zakonskom prepoznavanju LGBTI osoba. Naravno,

ovo se može desiti jedino pod pretpostavkom da će mediji o LGBTI osobama izvještavati u skladu sa etičkim i profesionalnim standardima utvrđenim više puta i na više načina. Izvještavanje o LGBTI temama i osobama je još uvijek podložno određenim praksama koje dovode u pitanje profesionalnost medija. Pri tome je “recept” za korektno izvještavanje jednostavan – ne baviti se ovim temama tako da ih se a priori označava teškim i kontroverznim, te ne tretirati LGBTI osobe pri izvještavanju kao drugačije i različite od ostalih članova i članica društva. Nadamo se da će mediji u budućnosti što sveobuhvatnije koristiti ovu praksu i tako doprinositi kako korektnom izvještavanju o LGBTI temama, tako i iskorjenjivanju stereotipa i negativnih stavova o LGBTI osobama.

2.2. Trendovi u novinarstvu

Medijsko izvještavanje o manjinama treba biti sastavni dio medijske kulture svake zemlje koja teži ka demokratizaciji u kontekstu slobode medija i izgradnje medijskog diskursa koji jednako tretira sve segmente društva. Kao grupe građana i građanki koje se u startu suočavaju sa diskriminacijom, manjine se u medijima često tretiraju bez adekvatnog nivoa poštivanja njihovih identiteta. LGBTI osobe već godinama pripadaju manjinskoj grupi bh. građana i građanki oko kojih se medijska “koplja lome” kad god se o njima izvještava. Dijapazon LGBTI tema o kojima se može izvještavati čak i u BiH je jako širok, s obzirom na to da je i dijakazon nepoštivanja prava LGBTI osoba jednako obiman – počev od nedostatka adekvatnih zakona, preko neprimjenjivanja već postojećih zakona, pa do slučajeva nasilja, govora mržnje, diskriminacije. Veći se problem sastoji u tome što mediji vrlo često ili biraju da o tim temama ne izvještavaju, ili se izvještavanje odvija površno i ne ulazi se dublje u teme niti se one adekvatno analiziraju.

Ovo nije iznenađujući trend: novinarstvo u globalnom kontekstu već dugo postaje ovisno o blic vijestima, fotografijama i videima

dana, click-bait naslovima i općenitom nedostatku sadržaja, koji se zanemaruje u korist instant reakcija, komentara i klikova. I zaista, kako u vremenu lažnih vijesti, alternativnih činjenica i internet-komentatora uopće kreirati istinski kvalitetan medijski sadržaj? Ako medij nema adekvatnu finansijsku podršku, koja mu može osigurati kredibilitet i kvalitet (a, nažalost, čini se da oboje danas zavisi upravo od kapitala), teško može ostvariti kvalitet novinarskog sadržaja u vidu objektivnog, empatičnog izvještavanja zasnovanog na istraživanju. Trendovi su takvi da se piše površno, da se koristi puno fotografija, da se kreiraju naslovi koji će plijeniti pažnju čitatelja_ica – jer sada je već jasno da je detaljno i posvećeno konzumiranje medijskih sadržaja postalo i previše naporno u novom, brzom vremenu društvenih mreža koje nas bombardiraju medijskim sadržajima.

Medijski pejzaž BiH se u tom smislu ne razlikuje puno od globalnog. I ovdje postoji potreba da se o svemu izvještava brzo i (ne uvijek) efikasno. U ovom kontekstu je pogotovo bitno izvještavanje o manjinama, s obzirom da ono najviše pati u procesu u kojem medijski sadržaji gube na suštini, a dobijaju na površnosti u vidu fotografija, videa, ili postova s Facebooka, Twittera ili Instagrama. I dok format televizijskog izvještavanja i dalje ostaje klasičan, internetski formati izvještavanja dobijaju nove dimenzije. U takvoj situaciji, upravo su LGBTI teme prijemčive da se površno, senzacionalistički i generalno neposvećeno obrade.

Masovni “prelazak” štampanih medija u online sferu, gdje štampani medij ili u potpunosti prestaje da se izdaje (Slobodna Bosna koja je prešla u slobodna-bosna.ba) ili, češće, tako da portali medija postaju prva instanca izvještavanja (avaz.ba, oslobodjenje.ba, itd.), i dalje se dešava, pa čak i raste. Web portali su trenutno najprisutniji mediji u BiH, bilo da postoje kao produžena ruka već postojećih štampanih ili elektronskih medija, ili nastaju nezavisno. Mnogi od njih nestanu jednako iznenadno kako se i pojave. Preko portala, dosta medija ima priliku djelovati i izvještavati brže, što je jedini

način da se ostane u toku sa nevjerovatnom količinom informacija. I dok dosta štampanih i elektronskih medija posvećuje određenu pažnju LGBTI temama, primjetno je da tu dominira prenošenje agencijskih vijesti, te kratki izvještaji o dešavanjima u regionu. Iako posvećeno izvještavanje o LGBTI temama unutar zemlje izostaje, može se ipak zaključiti da se u posljednje dvije godine situacija promijenila, te stremlje ka boljem. Najveći problem, koji se pojavio uporedo sa prebacivanjem medijskog izvještavanja na internet, postale su mogućnosti komentiranja sadržaja. Tako su sadržaji koji izvještavaju o LGBTI temama i prečesto preplavljeni negativnim komentarima koji se (što je iznimno zabrinjavajuće) jako rijetko moderiraju, što otvara prostor za govor mržnje, kao i brojne mogućnosti zloupotrebe ovog prostora. Površnost u izvještavanju je još jedan generalni trend. Neki mediji su unaprijedili svoj angažman tako što su počeli izvještavati o LGBTI temama, i to o zakonskom prepoznavanju LGBTI osoba, o nasilju, diskriminaciji, pa čak i njihovoj svakodnevici, ne bi li se tako čitateljstvu, slušateljstvu i gledateljstvu približio život LGBTI osoba, što je, u svakom slučaju, jako pohvalno. S druge strane, nije teško pretpostaviti kako ovakvi medijski sadržaji kotiraju u odnosu na one koji senzacionalistički predstavljaju LGBTI osobe – klikova i (negativnih) komentara ima neuporedivo više na sadržajima kod kojih se u naslovu naglašava kontroverznost LGBTI teme, što se pojačava ostatkom opreme teksta, kao i fotografijama ili videima.

Iako se mediji u BiH moraju boriti sa mnogim poteškoćama – manjkom finansija, općim propadanjem profesije, snažnom političkom kontrolom, novim i nemilosrdnim trendovima brzog informiranja – opravdanja za nekorektno izvještavanje ne bi smjelo biti. Novinarstvo kao profesija trebalo bi u svakom momentu da se drži etičkih principa, jer njihovo ugrožavanje donosi više štete nego koristi. To je pogotovo istinito u slučaju LGBTI osoba – nekorektno izvještavanje o LGBTI osobama dalje perpetuira stereotipe o njima, pojačava negativne stavove javnosti i otežava im kako svakodnevni život, tako i budućnost. Promjene u društvenim

kretanjima se dešavaju i uz pomoć medijskog izvještavanja, koje u slučaju određenih zagovaračkih aktivnosti predstavlja bitan resurs koji pomaže postizanju finalnog cilja (donošenja određenih zakona odnosno promjene postojećih praksi kada su u pitanju LGBTI osobe).

Primjetno je kretanje bh. medija u smjeru pozitivnijeg izvještavanja, no postoji dosta prostora i mogućnosti za poboljšanje. U tom smislu, smatramo da je bitno imati u vidu da važnost korektnog medijskog izvještavanja o LGBTI temama leži i u tome što ono pomaže dugoročnom senzibiliziranju publike o ovoj temi. Konačno, korektno izvještavanje o LGBTI temama trebalo bi biti sastavni dio ostvarivanja društva jednakosti i kreiranja medijskog prostora u kojem se svakoj manjini medijska pažnja posvećuje redovno i jednako, a ne samo na određene datume poput Dana ljudskih prava ili Međunarodnog coming out dana (u slučaju LGBTI osoba). Posvećenost korektnom i fer izvještavanju o LGBTI temama mora postati i pitanje uredničkih politika, koje bi trebale reflektirati jednakost u tretmanu svih manjina, pa tako i LGBTI osoba.

Sve su ovo teško dostižni ciljevi u vremenu u kojem se medijski sadržaj konzumira samo putem naslova, a reakciju izaziva lajkom i/ili komentarom. Zato je i jedan od zadataka ove medijske analize da mapira glavne trendove u izvještavanju o LGBTI osobama, da otkrije ključne probleme koji prate medijsko izvještavanje, te da da preporuke koji će medijima pomoći da unaprijede načine izvještavanja o LGBTI temama u budućnosti i time daju svoj doprinos ostvarivanju jednakosti LGBTI osoba u bh. društvu.

2.3. Za one koji znaju čitati: kako mediji manipuliraju stvarnošću

Već treću godinu zaredom prenosimo zaključke do koji je Roman Kuhar došao analizirajući članke iz slovenačkih štampanih medija od 1970. do 2000. godine. Definirao je pet dominantnih načina na koje se LGBTI⁷ osobe prikazuju u medijima: stereotipiziranje, medikalizacija, seksualizacija, tajnovitost i normalizacija.⁸ Principi se do danas nisu promijenili tako da smo ih kao analitički alat koristile i u ovoj analizi.

Stereotipiziranje se oslanja na shvatanje rodova kao prirodno datih, a ne društveno konstruiranih, tako da se gejevi predstavljaju kao feminizirani, a lezbejke kao muškobanjaste. Primjeri stereotipiziranja u 2016. godini su bili vidljivi najčešće u fotografijama, gdje su uz određene teme stavljanje fotografije sa zapadnih karnevala grupe muškaraca koji su razodjeveni, zaneseni u plesu, podržavajući stereotip da je gej parada parada golih osoba, te da su gej muškarci promiskuitetni i feminizirani. Kada govorimo o predstavljanju lezbejki kroz fotografije, postoje dva tipa prikaza: dvije djevojke u vjenčanicama i rodno neutralne žene ili žene čiji rodni identitet nije u skladu sa pretpostavljenim, heteronormativnim načelima.

Medikalizacija se oslanja na psihijatrijski diskurs koji je u medicini odavno prevaziđen, i u smislu homoseksualnosti kao bolesti, i u smislu LGBTI osoba kao *rizične* grupe. Govor mržnje koji mediji prenose proizlazi iz takvih retrogradnih shvatanja da je homoseksualnost bolest pa prema tome nešto *nenormalno, neprirodno, zarazno* (izjave tipa *protivno prirodi, proširit će se...* itd.), *nešto čime se ne treba hvaliti* (odnosno, da *ne treba paradirati*).

Najčešće se ovaj oblik izvještavanja nalazi u prenošenju izjava

7 Izvorno je u tekstu Roman Kuhar govorio o LGBT osobama, no vjerujemo da se dominantni obrasci mogu lako prenijeti i na izvještavanje o interspolnim osobama.

8 Roman Kuhar (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute.

religijskih vođa ili generalno osoba koje sa vjerskih pozicija posmatraju LGBTI osobe, nazivajući ih neprirodnim, nemoralnim, bolesnim, osobama kojima je potrebno liječenje i slično.

Seksualizacija je princip po kojem se LGBTI osobe posmatraju isključivo u kontekstu seksualnosti, odnosno seksa. Primjere ovog tipa vidimo u fotografijama koje služe kao ilustracija za članke gdje su često, najčešće gej muškarci, predstavljeni kao seksualni objekti. Postoji veliki broj kratkih vijesti, u rubrikama *life style*, koje govore u seksualnim praksama LGBTI osoba, svodeći na taj način cjelokupni život LGBTI osoba samo na segment seksa. Ovim vijestima se diskredituje život osoba, koje bivaju neozbiljno shvaćene i gdje se gubi fokus sa problema sa kojim se LGBT osobe suočavaju, te povećava diskriminacija i netrpeljivost prema njima.

Tajnovitost podrazumijeva način predstavljanja homoseksualnosti kao nečega sramotnog ili vrijednog žaljenja. Normalizacija je za našu analizu posebno zanimljiva, a tiče se heteronormativnog predstavljanja LGBTI osoba. Tako se može pročitati da mediji pišu da su dvije lezbejke sklopile brak, iako je recimo u pitanju registrovano partnerstvo, ili da je neko poznat *tradicionalno zaprosio dečka* i slično.

Međutim, Roman Kuhar dokazuje da se radi ustvari o heteroseksualnoj **normalizaciji** i da ne smijemo upasti u zamku:

Medijsko predstavljanje normalne homoseksualnosti su predstave po uzoru na percepciju heteroseksualaca tako da ni na koji način ne prijetu njihovom svijetu. Homoseksualnost je prihvatljiva samo kad je depolitizirana.⁹

Vrijedi još jednom naglasiti da slike ili naslovi koji ne odgovaraju sadržaju vijesti ustvari predstavljaju stav uredništva, bilo njihovo

9 Media representations of normal homosexuality are representations tailored to the perception of heterosexuals in such a way that they do not threaten their world. Homosexuality is acceptable only when depoliticized. U: Roman Kuhar (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute, str. 7

nerazumijevanje ili neslaganje. Zadatak ove analize je razotkrivati mehanizme po kojima se proizvodi značenje kako bismo utjecali (bar) na smanjenje nerazumijevanja.

2.3.1. Šta govore naslovi i fotografije

Analizirajući oko 1300 medijskih sadržaja koji su tokom 2016. godine objavljeni u različitim bh. medijima, imale smo priliku pratiti šta se to promijenilo, ili ostalo isto, u načinu medijskog izvještavanja. Pored pozitivnih trendova, koji se, prije svega, ogledaju u tome da su mnogi mediji odlučili pisati o zakonskom prepoznavanju ljudskih prava LGBTI osoba u BiH, primjetni su i dalje negativni trendovi gdje se LGBTI osobe koriste kao “mamac” za konzumiranje sadržaja preko senzacionalističkih naslova ili neprikladnih fotografija. U tom smislu možemo reći da bh. mediji stoje na nekoj vrsti prekretnice kada je u pitanju izvještavanje o LGBTI temama. Poboljšanje je vidljivo u vidu “normalizacije” izvještavanja, ali je tabloidnost i dalje prisutna, i to najčešće u opremi teksta. Od uredničkih politika, kao i interesa novinara_ki ovisi koliko se načini izvještavanja o LGBTI osobama mogu unaprijediti u budućnosti, te stoga smatramo da u ovom području ima još prostora za poboljšanje.

Bh. mediji su u 2016. godini dosta pažnje posvetili izvještavanju o LGBTI događajima u BiH, poput, npr., održavanja festivala Merlinka u januaru 2016. godine. TV prilog emitiran na FTV-u 30. januara 2016. sadržavao je rečenicu “Ovaj festival je od izuzetnog značaja za LGBT populaciju”, a završava se jako pozitivnom porukom “Dobrodošli, Merlinka je za sve”. Ostatak izvještavanja mogao bi se nazvati “suhoparnim” i pored posvećene pažnje, jer su u pitanju bile mahom agencijske vijesti, ali je medijskih sadržaja ipak bilo dosta, što je pozitivan trend. Radio Sarajevo je izabrao sjajan naslov *Festival koji nas uči toleranciji* za tekst kojim je Merlinka najavljena (19.1.2016.).

Kraj januara u znaku Merlinke: Festival koji nas uči toleranciji

19. 01. 2016. u 16:39:45

Radiosarajevo.ba

Posvećenost medija iskazala se i na jednom drugom, nažalost, nesretnijem primjeru – kada su početkom marta 2016. četiri huligana upala u Art kino Kriterion i vrijeđala goste i osoblje, pri čemu je jedna osoba povrijeđena. Mediji su prisustvovali press konferenciji i okupljanju nakon napada, što je rezultiralo brojnim sadržajima sa naslovima poput *Osude homofobnog napada* (Dnevni avaz, 7.3.2016.) ili *Nakon napada u Kriterionu: Ovo se mora promijeniti, dosta je više!* (Klix.ba, 6.3.2016.). Preneseno je i saopćenje Sarajevskog otvorenog centra kojim se tužilaštvo poziva da procesuiru homofobne napade. Također je bilo i mnogo TV priloga koji su imali udarno mjesto u informativnim emisijama raznih televizija (BHT, OBN, TVSA, TV Alfa, FTV), a svi su bili korektni i osuđivali su homofobno nasilje koje se desilo.

Još jedan period u kojem je izvještavanje intenzivirano bio je maj, kada se tradicionalno obilježava Međunarodni dan borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije (IDAHOT). Potaknuti prvenstveno aktivnostima nevladinih organizacija, dosta medija je kreiralo mnogo medijskih sadržaja. Među zanimljivijima izdvajamo tekst sa portala Bljesak.info (31.5.2016.) naslova *U 2016. napravljen veliki napredak u borbi za prava LGBT populacije*. Bez obzira što možemo diskutirati o realnosti ovakvog naslova, optimistični naslovi u vezi sa LGBTI temama su u bh. medijima rijetki, a tekst je bio dosta detaljan, i prenesene su izjave iz Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH s posebnim osvrtom na stanje u Hercegovini. Magazin Gracija objavio je i priču o Saši Gavriću (20.5.2016.),

bivšem direktoru Sarajevskog otvorenog centra, outovanom gej muškarcu, koji je ispričao svoju životnu priču, sa naslovom: *Moja najveća podrška su moj partner i moj pas.*

Mediji su također popratili i protest aktivista i aktivistkinja povodom IDAHOT-a, kada se desila i spontana šetnja u Sarajevu. Oslobođenje je tako 18. maja 2016. objavilo tekst naslova *Vrijeme je za ravnopravnost* sa fotografijama ovoga protesta, na kojima je dominirao veliki natpis "Ravnopravnost sada", kao i zastava duginih boja.

Ova je akcija dobila prostor i u svim centralnim TV informativnim emisijama 17. maja 2015. (N1, FTV, TV1, TV Alfa, TVSA), kao i na radiju (BH Radio 1, Radio Slobodna Evropa). Kako je u vrijeme IDAHOT-a jedna ulična zebra bila ofarbana u dugine boje, te je Historijski muzej bio osvijetljen duginim bojama, mediji su se dotaknuli i toga, poput portala Klix.ba

(17.5.2016.), što zapravo predstavlja dobar primjer kako kvalitetan photo-op može zainteresirati medije i rezultirati izvještavanjem. U oktobru je u Sarajevu povodom Međunarodnog coming out dana održan performans LGBTI aktivista i aktivistkinja ispred BBI centra, koji je također popraćen u medijima. Klix.ba objavio je tekst naslovljen *U centru Sarajeva održan performans o pravima LGBTI osoba: Budimo tolerantni i širimo ljubav* (25.10.2016.), uz fotografije performansa, a i drugi mediji su prenijeli vijest sa sličnim naslovima i prikladnim fotografijama.

Vrijeme je za ravnopravnost

Uličnom akcijom Vrijeme je za ravnopravnost LGBTI osoba jučer je ispred zgrade federalnog Parlamenta u Sarajevu obilježen Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfobije - 17. maj, javila je Fena.

Grupa ljudi s podignutim zastavama duginih boja poručila je da se njihova prava trebaju više poštovati i da su i oni građani prvog reda. Okupljenima su se pridružili poslanici Predstavničkog doma Parlamenta FBiH Damir Mašić i Dennis Gratz, koji su izrazili nadu da će ovo zakonodavno tijelo ubrzo usvojiti ne samo zakone koji bi izjednačili prava LGBTI osoba s ostalim građanima, nego i mnoge druge zakone koji će doprinijeti razvoju i boljem životu. Grupa od 20-ak osoba kratko se zadržala ispred zgrade FFBIH.

U centru Sarajeva održan performans o pravima LGBTI osoba: Budimo tolerantni i širimo ljubav

Piše: S. B. Klobuč
25.10.2016. u 16:25

2.108 829

1 / 23

Foto: Feda Kivrac/Klobuč

Aktivisti Sarajevskog otvorenog centra danas su na Trgu djece Sarajeva ispred BBI-a održali performans kako bi obilježili 11. oktobar - međunarodni "Coming out" dan. Mjesec oktobar inače je mjesec u kojem se obilježava otvorenost u pogledu seksualne orijentacije.

U mjesecu oktobru pripadnici LGBTI populacije "izlaze iz ormara" i otvoreno progovaraju o svojoj homoseksualnoj orijentaciji, objasnila je Lejla Huremović, aktivistica za ljudska, a naročito za prava LGBTI osoba.

U decembru, kada je održan protestni marš za ljudska prava, na kojem su također istaknuti i zahtjevi za poštivanje ljudskih prava LGBTI osoba, mediji su ga višestruko popratili, pogotovo televizije, pa su prilozi bili emitirani na FTV-u, BHT-u, TV1 i TV Alfi.

No, ponekad se čini kao da mediji imaju dobru namjeru, ali jednostavno negdje u procesu kreiranja teksta, da li zbog

manjka unošenja u temu, neinformiranosti ili uredničkih odluka, stvari odu u pogrešnom smjeru. Jedan takav primjer je tekst objavljen na portalu Source.ba, naslova *Svi smo bili ubijeđeni da je hetero, dok nismo završili u krevetu...* (22.5.2016.).

SOURCE pretraži... Vijesti Sport Ekonomija Showmagazine Technomania

22.5.2016. 14:42 | Podijeli na: | Komentari:

"Svi smo bili ubijeđeni da je hetero, dok nismo završili u krevetu..."

"Kada izađem naveče na piće, i na skoro svakom mjestu možemo naći od 10-15 momaka koji jesu gej, ali koji to i kriju. Ali, mnogo veći procenat je ženske populacije koje su lezbejke, s obzirom da ih ima i dosta da su biseksualci, odnosno da imaju dugogodišnje veze, a da povremeno budu i sa djevojkama."

Naslov je izvučen iz izjave osobe intervjuirane u tekstu, i tekst zapravo vrlo korektno prenosi priču ove osobe, no od svih mogućih elemenata te priče, za naslov je izabrana izjava koja se tiče njenog seksualnog života. Ovo je možda najveći primjer seksualizacije LGBTI osoba od svih analiziranih članaka iz 2016. godine, a pri tome je u tekstu napomenuto da je sam tekst objavljen povodom IDAHOT-a.

Također smatramo da se mediji nisu dovoljno posvetili izvještavanju o sramotnim homofobnim izjavama Harisa Zahiragića, predsjednika Studentskog parlamenta Univerziteta u Sarajevu (SPUS), koji je u martu u diskusiji na svom Facebook statusu izjavio da je “pederluk sistemska i zarazna bolest”. Mediji su prenijeli nekoliko saopćenja različitih organizacija, koje su se ili distancirale od Zahiragićevih izjava (SPUS) ili ih osudile (SDP, Udruženje studenata psihologije SINAPSA), ali dubljeg unošenja u ovu temu nije bilo (ako ne računamo određeni broj komentatorskih tekstova objavljenih u nekim medijima¹⁰). Jedino je portal Diskriminacija.ba posvetio pažnju fenomenu javnih ličnosti i homofobije koju izražavaju napravivši listu od top 10 homofoba (*Ko su najveći homofobi u BiH?*, 24.5.2016.) i smještajući Zahiragića na prvo mjesto. S ovim možemo povezati i nekoliko medijskih sadržaja objavljenih u aprilu 2016, koji govore o stavovima Islamske zajednice o LGBT populaciji, a koji su takoreći “isprovocirani” pisanjem o reguliranju istospolnih zajednica u BiH. Nekoliko portala je imalo tekstove s naslovima poput *IZ BiH o LGBT populaciji: To je grijeh, ali vjernici ne smiju biti nasilni prema homoseksualcima* (Source.ba, Depo.ba, 12.4.2016.). S ovim u vezi, Klix.ba je 13. aprila 2016. objavio duži tekst o istospolnim zajednicama u kontekstu evropskih integracija (*Evropske integracije: BiH mora usvojiti Zakon o istospolnim zajednicama*), u kojem je konsultirano nekoliko političara i političarki, a između ostalog je naveden i stav Islamske zajednice BiH. Zapravo, ovaj primjer pokazuje koliko se stavovi religijskih zajednica i dalje smatraju relevantnim za diskutiranje o pravima i poziciji LGBTI osoba, što ne bi trebao biti slučaj.

10 Ovdje posebno ističemo magazin Školegijum i portal Diskriminacija.ba

Fenomen koji je bilo nemoguće ne primijetiti je i dalje prisutno korištenje nekorektne terminologije, prije svega izraza *homoseksualizam* i *transseksualizam*. Naime, uvriježeni izrazi su homoseksualnost, odnosno transeksualnost (iako je još prikladniji termin transrodnost), ali u nedostatku obrazovanja o terminologiji (ili se radi o namjernoj odluci da se ne koristi korektna terminologija), određeni mediji i dalje koriste izraze koji završavaju na -izam, implicirajući time da se radi o bolesti, devijantnosti, nečemu što je društveno neprihvatljivo. Bez obzira na to da li se to dešava namjerno ili slučajno, potrebno je znati da pogrešna terminologija pravi veliku štetu, u ovom slučaju pogotovo trans* osobama koje su najmarginaliziranije unutar LGBTI populacije. Recimo, u tekstu objavljenom u EuroBlicu 12.5.2016. u naslovu se koristi riječ transvestit (*Transvestit po prvi put seo u poslaničku klupu*), dok se u tekstu koristi pravilan izraz – transrodnost, što pokazuje da se ispravan izraz poznaje, ali se ne želi iskoristiti u opremi teksta.

Senzacionalizacija LGBTI osoba ostaje vječna boljka bh. medija. Kroz višegodišnje medijske analize postalo je jasno da je ovaj fenomen jako teško iskorijeniti, i da se on ponajbolje prakticira upravo kroz medijske sadržaje o LGBTI osobama. Senzacionalizacija je prisutna i u trivijalnim sadržajima, kao i u ozbiljnijim temama. Dobar primjer je vijest objavljena u martu 2016, a koju je dosta medija objavilo s potpuno pogrešnom poentom. Radilo se o informaciji da je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH podržalo prijedlog Sarajevskog otvorenog centra da se Međunarodni dan borbe protiv homofobije, tranfsobije i bifobije (IDAHOT) uvrsti u obilježavanje značajnih datuma iz oblasti ljudskih prava u BiH. Press RS u tekstu od 26. marta 2016. ovu vijest objavljuje sa prikladnom, odnosno neutralnom fotografijom LGBT zastave sa nepoznate parade

ponosa, no potpuno pogrešno interpretira ovu informaciju, uz naslov *Podrška održavanju Parade ponosa u BiH!*, i zaključak u tekstu da ovo znači “da bi BiH već sljedeće godine mogla da bude poprište Parade ponosa”.

Stav Bh. vlasti o zahtjevu LGBT populacije

BANJALUKA - Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH opravdanim smatra prijedlog Sarajevskog otvorenog centra (SOC) za uvrštavanje Međunarodnog dana borbe protiv homofobije i transfobije i Coming Out dana u program obilježavanja značajnih datuma iz oblasti ljudskih prava u BiH!

U ovom ministarstvu naglašavaju da se pomenutim datumima obilježava poštovanje i zaštita ljudskih prava LGBT osoba.

- Program za 2016. godinu je usvojen, a prijedlog SOC-a koji je stigao nakon toga, biće uzet u razmatranje na kraju ove godine, kada se bude radio program za 2017. godinu - poručili su iz ovog ministarstva za Press.

To znači da bi BiH već sljedeće godine mogla da bude poprište Parade ponosa, s obzirom na to da je resorno ministarstvo opravdanim ocijenilo zahtjev SOC-a.

Podsjetimo, u SOC-u su na svom sajtu objavili da su predložili da se među značajnije datume uvrste i 17. maj - Međunarodni dan borbe protiv homofobije i transfo-

bije (IDAHOT) i 11. oktobar - Coming Out dan, o čemu je Press opširno pisao.

- Iz Savjeta ministara BiH obavijestili su nas da opravdanim smatraju naš zahtjev, što bi poslalo snažnu poruku posvećenosti BiH borbi protiv diskriminacije na bilo kojem osnovu. Vjerujemo da će pomenuti datumi biti uvršćeni u program obilježavanja značajnijih datuma iz oblasti ljudskih prava u BiH u 2017. godini - poručili su iz ovog centra.

S druge strane, predstavnici SPC i udruženja koja njeguju tradiciju braka i porodice kao osnovne društvene vrijednosti, kao grom iz vedra neba pogodila je i pomisao da bi u BiH moglo biti dozvoljeno održavanje Parade ponosa.

U parohijama širom Srpske naglašavaju da je emotivna veza između muškarca i muškarca, odnosno žene i žene, više nego neprirodna, zbog čega je van pameti i razmišljati o njihovoj javnoj promociji.

Sličnog stava su i u udruženjima višečlanih porodica, iz kojih poručuju da svako ima pravo da se ponaša onako kako osjeća ili želi, ali da je skandalozno dozvoliti im da paradiiraju. **M. B.**

Pored vrhunski neprikladnog izraza da bi BiH mogla biti “poprište” parade ponosa, kao da je u pitanju neka bitka, a ne politički protest, Press RS je datu vijest potpuno pogrešno protumačio (najvjerovatnije namjerno), izvlačeći iz konteksta informaciju da bh. vlasti žele obilježiti datum kojim se širom svijeta podsjeća na mržnju i nasilje koje trpe LGBTI osobe, što bi u suštini trebala biti dobra stvar. Primjer su slijedili i drugi mediji: Slobodna-bosna.ba i Buka.ba. Iako se u tekstovima koje su ova dva portala objavila ni na koji način nije spominjala parada ponosa, nego se prenosilo saopćenje Sarajevskog otvorenog centra, naslovi su odražavali isti dojam - da će se u BiH

2017. održati parada ponosa. Portal Klix.ba (naslov: *Od 2017. godine Vijeće ministara BiH obilježavat će IDAHOT i Coming out dan?*) nije spominjao paradu ponosa, ali je na kraju naslova dodao upitnik koji

je otvorio prostor za različite interpretacije.

Izbori naslova često su pokazatelj uredničkih odluka koje često, takoreći, promaše poentu. Jedan od takvih naslova je i *Nisam gej ako sam plesač. To je predrasuda s kojom sam se često susretao, ali rušim je*. Tekst je objavljen u Večernjem listu 25. januara 2016. godine, a govori o mladom plesaču iz Hrvatske. Iako je moguće da je poenta naslova bila da zaista pokaže da je shvatanje da su plesači mahom homoseksualci predrasuda, bilo je mnogo prikladnijih naslova koji su se mogli izvući iz teksta, s obzirom na to da se tekst bavi mladom i ambicioznom osobom koja radi nešto što voli. Izbor da se ova predrasuda istakne odmah u naslovu pokazuje svojevrсно opravdavanje onoga čime se mladi plesač bavi, što šalje pogrešnu poruku. Ponekad se čini kao da su tekstovi napisani samo kako bi se u naslov istaknula određena kontroverzna poruka kojoj tu uopće nije ni mjesto. Dobar primjer za to je naslov *Najneobičniji brak – on je bio ona, a ona je bila on, sada su se vjenčali* (Večernji list, 8.2.2016.), tipično konstruisan za privlačenje pažnje.

Da bi se *pojačao* naslov, ponekad se ipak ode predaleko: naslov teksta objavljenog na portalu Klix.ba 17. maja 2016. glasi *Većina bh.*

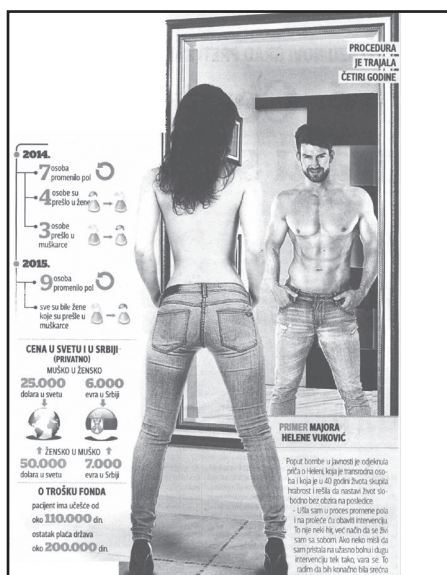
građana i dalje istinski mrzi LGBTI osobe. Smatramo da je korištenje sintagme “istinski mrzi” prilično loš izbor, jer se tako perpetuiraju negativni stavovi prema LGBTI osobama.

Dobar je primjer, s druge strane, naslov *Nasilje je neprihvatljivo. Neophodni su podizanje svijesti i edukacija društva*, teksta iz Dnevnog lista, objavljenog 20. januara 2016, koji donosi razgovor sa novoizabranim ombudsmenom i ombudsmenkama za ljudska prava u BiH. Izbor ovakvog naslova pokazuje želju da se na inače kontroverznu temu baci novo svjetlo i da se nasilje i diskriminacija osude, kao i da se društvo počne educirati u većoj mjeri. Jako pozitivan primjer je intervju sa ministricom za ljudska prava i izbjeglica BiH, Semihom Borovac, objavljen na portalu Klix.ba 10. januara 2016. sa naslovom *Parada ponosa u BiH je zagarantovana Ustavom i nije pitanje ničije lične podrške*, u kojem se donosi ekstenzivna lista pitanja o zakonskom prepoznavanju LGBTI osoba u BiH. Semiha Borovac je krajem godine u još jednom intervjuu za Klix.ba (*Borovac: Radimo na više dokumenata kako bismo poboljšali položaj LGBT osoba*, 14.11.2016.) govorila o stanju ljudskih prava LGBTI osoba. Za intervju sa Majom Gasal-Vražalica, objavljen 6. maja 2016, Gracija je iskoristila naslov *Vrijeme je za istospolne brakove*, koji također šalje pozitivnu poruku o potrebi zakonskih promjena u ovoj oblasti, s obzirom da izjava dolazi od politički angažirane ličnosti.

Neke od tema koje su (možda možemo reći čak i **konačno**) našle svoje mjesto u izvještavanju bh. medija bile su predrasude prema LGBT osobama (*Predrasude i nasilje postoje, a ljudi se boje prijaviti ga*, Bljesak.info, 8.1.2016.), homofobno vršnjačko nasilje (*Homofobno nasilje kao poseban vid vršnjačkog nasilja*, Fokus.ba, 1.2.2016.), kršenje prava LGBT osoba (FENA-inu vijest iz marta 2016. kada je predsjedavajući Zajedničke komisije za ljudska prava Zastupničkog doma Parlamentarne skupštine BiH Borislav Bojić izjavio da se u BiH najviše krše prava iz radnih odnosa kao i LGBT ljudska prava prenijelo je dosta medija), ignoriranje pozicije LGBT

osoba od strane zvaničnika_ca i državnih tijela (*Državne institucije i političari ne žele govoriti o položaju LGBT osoba*, Bljesak.info, 4.4.2016.), istraživanja kontroverze koja se veže za LGBTI identitete i religiju (*Religija i LGBTIQ identiteti: Isključuje li jedno drugo?*, Etrafika.net, 1.8.2016.). Tekstovi koji na neki način pričaju životne priče LGBTI osoba također su bili prisutniji, poput teksta s portala Klix.ba *Iskustvo trans osobe u BiH: Ismijavali su me, vrijeđali, pljuvali, udarali i pokušali silovati* (30.7.2016.). Ovakvi su tekstovi bitni jer realno prikazuju život LGBTI osoba, a iz ovog teksta još ističemo jako dobar međunaslov: *Smatraju nas bolesnima, a hoće da nas liječe batinama*.

Fotografije i dalje ostaju veoma sporan element izvještavanja. To je dio opreme koji najviše odražava senzacionalizaciju, jer, naravno, slika govori više od hiljadu riječi i vrlo lako manipulira čitateljstvom. Npr. tekst naslova *Kolege na poslu su me prihvatile*, objavljen 31. januara 2016. u EuroBlicu, a koji govori o trans muškarcu i njegovoj promjeni spola, ilustriran je fotografijom zgodne žene u toplesu, okrenute leđima, koja u ogledalu postaje zgodan muškarac, također u toplesu.

Na ovaj način se osoba nepotrebno seksualizira, dok se zanemaruje potpuno druga komponenta transrodnosti – činjenica da su transrodne osobe zarobljene u pogrešnom tijelu i da je promjena spola njihova jedina mogućnost da usklade svoj spol sa rodom. Još jedan primjer je tekst objavljen na portalu Nezavisne.com 26. aprila 2016. naslovljen *Ekstremisti ubili urednika LGBT magazina u Bangladešu*, sa fotografijom maskiranih terorista i maskirane žrtve koja čeka egzekuciju, dok se u tekstu opisuje da je LGBT aktivista pretučen i ubijen u svom domu. Drugi primjer sa portala 24sata.info (18.4.2016.) donosi ispovijest transrodne žene koja je preživjela nasilje u zatvoru u Australiji. Tekst je sam po sebi agencijske prirode, ali fotografija koja ga prati je neprikladna, jer spaja fotografiju zatvora i fotografiju uvećanih ženskih usana, koje podsjećaju na našminkane usne trans performerica, te na taj način ne govori apsolutno ništa o nasilju koje je ova žena proživjela, aludirajući umjesto toga na specifičan izgled transrodnih osoba.

Mediji su povremeno pažnju posvećivali i izvještavanju o različitim izvještajima o ljudskim pravima, koji marginalno spominju ugroženost LGBTI prava u našoj zemlji (poput izvještaja organizacije Human Rights Watch – januar 2016, preporuka Evropskog parlamenta da BiH, Albanija i Turska moraju raditi na poboljšanju prava LGBT osoba – april 2016, izvještaj State Departmenta – april 2016, Freedom Barometer – oktobar 2016). Dosta je LGBT tema dospjelo i do televizijskih dnevnika, pa je ove godine bilo mnogo TV priloga koji su tematizirali brojne LGBT događaje i teme – počev od festivala Merlinka, preko obilježavanja IDAHOT-a, pa do decembarskog marša za ljudska prava.

Nažalost, još uvijek se dovoljno prostora ne posvećuje izvještavanju o interspolnim osobama, pa zato kao pozitivan primjer ističemo tekst objavljen na portalu Etrafika.net 25.7.2016, s naslovom *Binarnost je za računare*, u kojem se detaljno piše o interspolnosti uz više izjava, te je pojam interspolnost i terminološki pojašnjen. Ponešto se o interspolnosti izvještavalo u novembru kada je

Sarajevski otvoreni centar predstavio publikaciju o interspolnim osobama, koju je Oslobođenje popratilo člankom *U BiH se ne razgovara o interspolnosti* (10.11.2016.).

Pozitivni primjeri izvještavanja ogledaju se i u tome što su mediji ove godine pratili i aktuelna zbivanja iz oblasti zakonskog prepoznavanja LGBTI osoba. Tako su izvještavali o sljedećim temama: o usvajanju Godišnjeg operativnog plana za 2016. od strane Vlade RS-a (*Istorijski korak: Vlada RS u svoje planove uključila prava LGBT osoba*, Buka.ba, 21.1.2016.), o pripremanju specijalnog izvještaja o LGBT osobama (*Ombudsmeni BiH pripremaju izvještaje o stanju novinara i LGBT osoba u BiH*, agencijska vijest koju su prenijeli brojni mediji), o okruglom stolu o medijima i LGBTI osobama (*Mediji kao saveznici LGBT populacije*, 14.5.2016., Oslobođenje, s tim da se o ovome izvještavalo i na FTV-u, kao i na portalima Depo.ba i Bljesak.info)... U julu su brojni mediji izvještavali o izjavi Marija Karamatića, delegata HSS-a u Domu naroda Parlamentarne skupštine BiH, nakon usvajanja izmjena Zakona o zabrani diskriminacije BiH. Naime, Karamatić je izjavio: "Prema ovom zakonu, osobe homoseksualne orijentacije ispadaju malo jednakije od svih ovih ostalih. Ja to smatram za diskriminaciju ispravno orijentiranih građana i naroda BiH." (preneseno iz teksta *Usvojene izmjene Zakona o zabrani diskriminacije* iz Dnevnog avaza, 15.7.2016.). Karamatićeva izjava je spomenuta u brojnim medijskim priložima na ovu temu, pa čak i u Dnevniku FTV-a. I pitanje istospolnih partnerstava je sve češće bilo tema medijskog izvještavanja, kao npr. u tekstu objavljenom na portalu Depo.ba: *Uskoro ćemo i to morati mijenjati: Kada će istospolni parovi u BiH dobiti sva prava koja zaslužuju?* (3.11.2016.). Specijalni izvještaj Institucije ombudsmena BiH o LGBTI osobama također je dobio pažnju medija – bilo je nekoliko TV priloga i dosta članaka koji su tematizirali ovaj izvještaj, neki vrlo opsežno, poput članka objavljenog na portalu Buka.ba – *LGBT osobe su i dalje izložene diskriminaciji* (9.11.2016.).

U 2016. je objavljeno i dosta dobrih tekstova koji su temi pristupali studiozno i korektno. Jedan od njih je intervju sa grupom Le Zbor (Urban magazin, 16.2.2016.), lezbejsko-feminističkim horom iz Zagreba, koji je nastupio na festivalu Merlinka. Magazin Dani je 18. marta 2016. objavio intervju sa Roryjem O'Neillom, irskim LGBT aktivistom i drag queen performerom Panti Bliss. Radio Sarajevo je 21.4.2016. objavio priču preuzetu sa portala Diskriminacija.ba, koja govori o aktivistkinji Neri Mešinović, autovanoj lezbejki, s naslovom *Ne kažnjavaj se zbog onoga što jesi*. Praksa preuzimanja tekstova polako postaje trend među bh. web portalima, pri čemu se najviše preuzimaju tekstovi o LGBT osobama i temama objavljenim na portalu LGBTI.ba, kao i Diskriminacija.ba, a što ocjenjujemo vrlo pozitivnom praksom koja se treba nastaviti. Ako sami mediji nemaju mogućnosti da proizvedu ovakve priče, preuzimanjem daju prostor i vidljivost pričama koje su nastale u sklopu drugih medija, čime se povećava i profesionalna solidarnost. Gracija je 18. augusta 2016. objavila vrlo opsežnu priču o lezbejskom paru, sa naslovom koji direktno upućuje na probleme istospolnih parova u BiH: *Zid koji stoji između nas i članova porodice osjećamo svakodnevno*.

Kao alarmantan trend u izvještavanju bh. medija pojavilo se povezivanje terorizma i homoseksualnosti, što je također i globalni trend na kojem su svjetski mediji zaradili mnogo klikova i komentara. Naime, u svjetlu sve lošije sigurnosne situacije u svijetu prouzrokovane terorističkim napadima, a pogotovo nakon napada u gay klubu u Orlando na Floridi, SAD, medijsko izvještavanje je počelo povezivati homofobiju islamskih terorista sa njihovom internaliziranom homoseksualnošću, te tako produbljivati patologizaciju homoseksualnosti. Nebrojeni su primjeri izvještavanja gdje je ovaj trend prisutan. Recimo, u tekstu naslovljenom *ISIL-ov tajni gay svijet* (Sutra.ba, 11.1.2016.) govori se o egzekuciji homoseksualaca, dok se istovremeno spominje kako je viši zapovjednik ISIL-a "održavao neku vrstu veze sa neimenovanim 15-godišnjakom". Tekst objavljen u Večernjem listu 20. marta 2016. ima naslov *Kako su uhvatili gej džihadistu*,

a govori o hapšenju Salaha Abdeslama, učesnika terorističkog napada u Parizu od 13. novembra 2015. godine. Osim što se u tekstu u jednoj rečenici spominje da je Abdeslam “nakon što je radikaliziran, posjećivao gay barove u Bruxellesu”, ostatak teksta se bavi njegovim hapšenjem i pronalaskom od strane policijskih službi. Pretpostavljena seksualna orijentacija terorista, za koju se implicira da je homoseksualna, često se interpretirala u kontekstu psihičke bolesti u kombinaciji sa terorističkim napadima. Prenošenje ovakvih neprovjerenih i tendencioznih informacija nastavilo se upravo nakon napada u Orlando. Primjeri su: *Masovni ubica bio često u gej klubu* (EuroBlic, 15.6.2016., sa fotografijom napadača Omara Matena ispod koje piše *Homofob ili homoseksualac*), *Je li FBI znao da je Maten homoseksualac?* (Dnevni avaz, 15.6.2016.) i *Omar Mateen koristio društvenu mrežu za gayeve* (Dnevni list, 15.6.2016.). Inače su mediji dosta pratili dešavanja oko napada u Orlando, pa čak i sa nekoliko tematskih tekstova, te izvještaja sa okupljanja podrške u Sarajevu, poput onog u Oslobođenju od 13. juna 2016., sa naslovom *Poruke Orlando iz Sarajeva: Ljubav je ljubav, zločin je zločin* ili na Radiosarajevo.ba od 14. juna 2016. sa naslovom *Sarajevo: Solidarnost sa žrtvama napada u Orlando*. Naravno, bilo je i dramatičnih naslova, poput *Taoci i smrt u gej klubu* (Nezavisne novine, 13.6.2016.) ili *Masakr u gej klubu* (Glas Srpske, 13.6.2016.).

Kao i prije, dosta medijskog izvještavanja o LGBTI osobama vezalo se za dešavanja u regionu. U 2016. se prije svega pisalo o mogućoj regulaciji istospolnih partnerstava u Crnoj Gori, te paradama ponosa u Zagrebu, Beogradu i Podgorici. U prvom slučaju, možemo istaći tekst naslovljen *Gejevi staju pred matičara* (Press RS, 26.2.2016.), što nije baš najsretniji izbor, jer istospolna partnerstva ne sklapaju samo homoseksualni muškarci. Iako je tekst popraćen adekvatnom fotografijom sa parade ponosa, nadnaslov *Crna Gora pronašla način da zadovolji LGBT populaciju u zemlji* je potpuno pogrešan, jer regulacija istospolnih partnerstava nije nikakva “topla voda”, nego obaveza svih zemalja koje se nalaze na putu ka priključenju Evropskoj uniji (a Crna Gora u tome prednjači u regionu). Nadalje,

ovo je primjer kako se seksualizacijom (“zadovolji”) u izvještavanju skreće pažnja sa ozbiljnih političkih pitanja, kako se depolitizira rasprava o ljudskim pravima.

Pažnju medija također je zaokupila i Ana Brnabić, outovana lezbijka i novoimenovana ministrica državne uprave i lokalne samouprave u Srbiji. Naravno, seksualna orijentacija Ane Brnabić dospjela je u skoro sve naslove na ovu temu, poput *Vučić potegao historijski potez: Ko je srpska gej ministrica?* (Depo.ba, 9.8.2016.) ili *Vučić: Gay ministrica u vladi* (Bljesak.info, 8.8.2016.). K tome se dodatno u izvještavanjima o Ani Brnabić koristila riječ “gej”, koja, prema procjeni novinara_ki i urednika_ca, vjerovatno nosi veću težinu u opremi teksta nego korištenje riječi “lezbijka”.

Kao i svake godine, parada ponosa u Beogradu izazvala je pažnju medija jer se svake godine spekulira hoće li se održati ili ne, i da li će biti incidenata, iako se parada već neko vrijeme održava bez nasilja. Bilo je naslova koji su paradu ponosa u Beogradu vezali za atmosferu straha i nasilja (*Parada ponosa: Uhapšene dvije osobe, Beograd blokiran*, Avaz.ba, 18.9.2016.), ali i naslova koji su odlučili u prvi plan staviti pobjedu aktivista_kinja (*Beograd zablistao u duginim bojama*, Oslobođenje, 19.9.2016.).

U medijskom izvještavanju se dosta primijeti i podtekst koji prati proces priključenja Evropskoj uniji, pa se tako u dosta sadržaja koji se tiču zakonske dimenzije života LGBTI osoba spominju zahtjevi koje Evropska unija postavlja pred svoje zemlje članice, kao i one koje joj žele pristupiti, a koji se tiču poštivanja ljudskih prava LGBTI osoba, pogotovo u kontekstu reguliranja istospolnih partnerskih zajednica. Ovaj trend nije iznenađujući, jer je prisutan u izvještavanju o skoro svim društvenim dešavanjima, ali je zanimljivo kako se od ove godine uspio “uvući” i u medijsko izvještavanje o LGBTI temama.

Mnogi tekstovi koji su ove godine objavljeni na bh. web portalima

urađeni su u saradnji sa Sarajevskim otvorenim centrom, uz pomoć malih novinarskih grantova čiji je cilj bio otvoriti medijski prostor za izvještavanje o LGBTI osobama. Činjenica da su se uz pomoć ovih grantova web portali usmjerili ka izvještavanju o ovim temama je pozitivna, jer je to dovelo do pokrivanja brojnih pitanja poput zajedničkog života LGBTI parova, zakonske regulacije istospolnog partnerstva, problema kakvi su diskriminacija, nasilje i govor mržnje, itd. No, s druge strane se vrijedi zapitati da li bi bh. mediji posvetili jednaku pažnju ovim pitanjima da nije bilo ovih grantova i saradnje sa Sarajevskim otvorenim centrom. Dok je saradnja nevladinog sektora sa medijima apsolutno ključna u osvajanju malih i velikih pobjeda na putu ka poboljšanju života LGBTI osoba, potrebno je ipak da mediji sami preuzmu vodeću ulogu u izvještavanju i da sami počnu tražiti priče o LGBTI osobama i temama, kako bi svojoj publici pružili objektivnu sliku njihovog života.

Zaključujemo da je napredak prisutan, ali da, isto tako, nema prevelikog kontinuiteta u stilu izvještavanja određenih medija, osim u rijetkim slučajevima (Urban magazin, Dani, Gracija). Često se dešava da mediji koji su imali potpuno korektne tekstove u nekim drugim sadržajima iskoriste pogrešnu opremu ili terminologiju. Istovremeno nam je jasno da su ovo dugotrajni procesi na kojima će biti potrebno još mnogo rada, te pozdravljamo napredak koji su bh. mediji napravili u izvještavanju o LGBTI temama u 2016. godini.

2.3.2. Komentari

U novom, brzom vremenu informacija, novi izazov predstavlja govor mržnje na internetu koji je omogućen putem opcija komentiranja vijesti na samim web portalima, kao i komentiranja vijesti postavljenih u obliku Facebook postova na Facebook stranicama web portala. Internetsko komentiranje je postalo pošast online vremena, s obzirom da svako ima priliku komentirati sadržaje anonimno, i u bilo kojem obliku, bez ikakve sankcije. Bitno je stoga naglasiti problematičnu dimenziju tona ovih komentara, koji su, pogotovo kad su u pitanju

medijski sadržaji koji se tiču LGBTI tema, iznimno agresivni, nasilni i huškački. Ovaj fenomen je vrlo zanimljiv ako uzmemo u obzir da je govor mržnje u medijima u BiH reguliran Kodeksom za štampu i online medije, kao i Kodeksom o emitovanju radio-televizijskog programa, a kažnjiv je i zakonom (prema Krivičnom zakonu BiH, XV - Glava petnaesta, Krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina, Krivičnom zakonu FBiH i Krivičnom zakonu RS BiH, XVII - Glava sedamnaesta, Krivična djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina). Sve ovo ipak nije dovoljno da posluži kao upozorenje, tako da je govor mržnje u komentarima i dalje rasprostranjen trend kojem se teško staje u kraj.

Većina portala deklarativno moderira komentare, ali u praksi stvari izgledaju drugačije. Skoro svaki medijski sadržaj o LGBTI osobama je preplavljen dominantno negativnim komentarima. Možemo spekulirati o različitim razlozima zašto se komentari ne moderiraju. Jedan od njih može biti nedostatak resursa, tj. nemogućnost zapošljavanja specijaliziranih moderatora_ki koji_e će pratiti komentare i brisati one neprikladne koji izražavaju govor mržnje ili huškanje. Istina je da je moderiranje komentara zahtjevan i opsežan posao. Ali, to ipak ne opravdava činjenicu da se dopušta postavljanje toliko problematičnih komentara koji neizmjereno ugrožavaju prvo sam novinarski tekst, a onda i kredibilitet medija koji je taj tekst objavio. Nekada se mediji odluče da onemoguće ostavljanje komentara, ali ovo je rijetka odluka, i često se ne odnosi na tekstove koji se tiču LGBTI tema. Drugi razlog može biti da web portali jednostavno smatraju da moderiranje komentara nije potrebno, da se komentiranjem povećava vidljivost teksta. Ostaje nejasno jedino to zašto bi ijedan medij dozvolio da se pod njegovim okriljem odvija govor mržnje.

Internetsko komentiranje je, barem u bh. medijskom prostoru, najizraženije na portalu Klix.ba, što nije čudno, s obzirom da je u pitanju najčitaniji web portal. Upravo se Klixova sekcija komentara najčešće koristi kao ilustracija problematičnosti internetskih

komentara koji odražavaju govor mržnje. Kako bismo ovo ilustrirali, nasumično smo izabrali tri teksta objavljena na ovom portalu, i na svakom od njih je bilo moguće pronaći komentare sa govorom mržnje. Istina, neki su bili uklonjeni, sa oznakom “Ovaj komentar je sakriven zbog prijava drugih korisnika”, ali odmah ispod postoji opcija “Prikaži komentar?”, tako da se klikom sakriveni komentar odmah otkriva, pa je nejasno kako je onda komentar sakriven. Ovakvi komentari postoje na skoro svakom tekstu koji se tiče LGBTI osoba, tako da ova tri teksta nisu nikakav izuzetak. Napominjemo da su svi komentari koje ćemo ovdje navesti preneseni bez bilo kakve uredničke intervencije.

Na tekstu objavljenom na portalu Klix.ba 17. maja 2016. sa naslovom *Većina bh. građana i dalje istinski mrzi LGBTI osobe* ima 570 komentara, a u pitanju je tekst koji se pozabavio uličnom akcijom povodom IDAHOT-a. Slijedi nekoliko komentara: “OVAKVO HOMOSEKSUALNO NENORMALNO PONAŠANJE OSUĐUJEM IZ DNA DUŠE!!!!” (korisnik NedimSarajlija); “hepatitisi (cijela abeceda), AIDS i druge bolešćurine karakteristične za njihov stil življenja, psihopatsko ponašanje i izopačene etičke norme su pojave kojima ova populacija samu sebe diskvalifikuje iz šire zajednice” (korisnik big.muzzy); “NEK SE PEDERİŠE U SVOJA 4 ZIDA KOLKO HOĆE ,,,,A NE OVAKO DA MI ISPRED NOSA MAŠE SVOJIM PEDERLUKOM ,,,,,,,,,,UKUĆU MRŠ !!!” (korisnik nisamodavle). Ovakve agresivne komentare isprovociralo je jedno ulično okupljanje, koje je određen broj političara i političarki podržao. Ostatak komentara mahom se odnosi na optužbe kako LGBTI propaganda dolazi sa Zapada, i da “kod nas” to nikad neće proći.

Ovo su neki od komentara na tekstu *Sarajevske ulične zebre iscrtane duginim bojama* (17.5.2016.): “Da hoće paradu napraviti pa da vide da im nema mjesta ovdje. Kako bi ih fino podržali sportskim rekvizitima, tipa bejzbol palicom, palicom za golf, i sl.” (korisnik Bulls); “Ma sto niste jedni drugima guzice iscrtali bojama i pred familiju otisli i borili se pred njima za ta vaša bolesna prava.

(posvećeno većini sarajevskih pедера за које њихови најближи не знају да су то што јесу)” (корисник imamnestodatikazem); “Mars pederčinama, ја не знам какав је ово potez власти, изгледа ово раде да се увуку у гузичу Европској Унији..Nema Bosnje који подржава ове degenerike! Сто даље од овог града и наше земље, зна се каква је казна за вас!” (корисник tarikdzaka); “Ја немам против њих ниста искрено ал немој ми сирит pederluk ulicama и неке parade па ја једва чекам геј параду у Сарајеву да их манијаци и питари добро истуку па да се vise не pederise на јавним мјестима и ulicama” (корисник Malolud44). Број коментара на овоме тексту је 216. Подсјећамо да се у тексту говори о томе како је једна улична зебра у граду офарбана у дугине боје поводом IDAHOT-а, и уз то се појашњава шта је то IDAHOT.

На тексту *U centru Sarajeva održan performans o pravima LGBTI osoba: Budimo tolerantni i širimo ljubav* (25.10.2016.) тренутно има 829 коментара. Ради се о извјештају са уличног перформанса којим су активисти и активисткиње обилежиле Међународни coming out дан у центру Сарајева. Овај храбри активистички чин је нарушен коментарима чије је објављивање дозвољено. Само неки од њих су слjedeћи: “fujjjj ово није normalnooooo ни у којој вјери они су sai за себе и на лијecenje требају ово је велики poremecaj” (корисник Perlica79); “Naravno да су lezbejke ljudi само bolesni ljudi којима треба pomoci. Ovako им не pomazete nego их dovodite у zabludu да су zdravi. Prvi korak ka izljecenju је prihvatanje realnog stanja.” (корисник mimosvijet). “Kuci svojoj па paradiraj mami!!!!” (корисник Japanska jabuka); “treba им pomoći и ispostavoti instituciju за gay bolesti за све uzraste. Tamo би им се moglo pomoći и izvesti на pravi put. Ako се pederi prepuste sami sebi onda posežu за drogama и seksualnim izvještačenjima. Seks služi за reprodukciju а не bolesne fantazije које су у suprotnosti са stvarnim. Oni bježe од realnosti seksualno на drogsma.” (корисник Veliki vezir). Овај мирни политички protest је у коментарима okarakteriziran као “nametanje stavova” и скоро па izjednačen са paradom ponosa. Dovoljavanjem објављивања ovakvih коментара produbljuju се negativni stavovi о

LGBTI osobama, a potrebno je također obratiti i pažnju na to da su aktivisti i aktivistkinje na fotografijama objavljeni bez skrivenih lica, tako da su njihovi životi bili u opasnosti zbog ovog aktivističkog izlaganja, a posebno zbog ovog govora mržnje.

Iz ovih komentara nije teško zaključiti kako javnost posmatra LGBTI osobe. Ako se na najjednostavnijim člancima pojavljuje trocifren broj komentara, od kojih je veliki broj negativne prirode, vjerujemo da je potrebno razmisliti o tome kako regulirati ovaj problem. Mogućnost komentiranja apsolutno svega i na bilo koji način dala je moć anonimnim komentatorima da online prostor iskoriste za iskazivanje jedne druge “slobode govora” – one koja izražava mržnju.

Tzv. “produžena ruka” online komentiranja postalo je komentiranje vijesti sa web portala koji se dijele sa njihovih Facebook stranica. Tek je njih teško moderirati, zato što se radi o duplom poslu. Medijski sadržaji sa LGBTI temama koji se objavljuju na Facebook stranicama web portala komentiraju se možda čak i više nego oni na njihovim web stranicama, s obzirom na rasprostranjeno korištenje društvenih mreža i mogućnost veće i brže interakcije sa drugim korisnicima. Tako se na ovim postovima komentiranje često produži i na nekoliko dana, a novi komentari se pojavljuju svake minute. Problem moderiranja postoji i u ovom slučaju, jer zaposlenici_e medija nisu u mogućnosti fizički pratiti intenzitet i brzinu komentiranja, te na vrijeme ukloniti sporne komentare. Apsolutno je nemoguće utjecati na komentare korisnika i korisnica, jer u BiH ne postoji nikakva zakonska regulacija koja pokriva govor mržnje na internetu. Sve ostaje na “dobroj volji” samih medija, koji često ili nisu u mogućnosti da uprate i pobrišu sve negativne komentare, ili jednostavno ne smatraju da je to potrebno, jer se na taj način povećava promet i posjećenost samih portala.

Bez obzira na sve, smatramo da je huškačko online komentiranje medijskih sadržaja o LGBTI osobama problem na čijem se

rješenju mora raditi, s obzirom da godinama nanosi štetu javnom imidžu LGBTI osoba i potpomaže stvaranju negativne slike o njima. Nadalje, neki od ovih komentara otvoreno pozivaju na diskriminaciju i stigmatizaciju LGBTI osoba, a u najgorem slučaju, i na nasilje. Nažalost, još se nije desilo da je neki web portal posvetio posebnu pažnju ovom problemu. Preporučujemo urednicima i urednicama da ozbiljno razmisle o iznalaženju načina kako bi se internetski komentari mogli regulirati, jer bi time znatno pomogli ublažavanju stereotipa o LGBTI osobama koje ovakvi komentari samo pojačavaju, ali bi dali i dodatni kredibilitet medijima u kojima su zaposleni_e.

2.4. Zakonski okvir

Vladana Vasić u tekstu *Medijsko pravo*¹¹ naglašava kako postoje dva naizgled suprotstavljena koncepta – s jedne strane je sloboda medija, čije se poštovanje i očuvanje smatra ključnim za dobrobit demokratije, a s druge strane je koncept ljudskih prava i potreba da se osigura njihova zaštita prema najvišim mogućim standardima. Na državi je odgovornost da osigura zakonski okvir koji će uskladiti ovu dinamiku i pružiti ravnotežu između ova dva interesa.

U Izvještaju u sjeni za Bosnu i Hercegovinu, Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope¹² iz 2012. godine, nabrojani su zakoni koji regulišu medijski zakonski okvir BiH. Kao članica Vijeća Evrope, naša zemlja je prihvatila sve međunarodne konvencije o ljudskim pravima tako da su one postale sastavni dio domaćeg prava, što potvrđuje Ustav BiH i ustavi oba entiteta. Ustav BiH je u članu koji bi se ova ustavna odredba mogla primjenjivati u praksi i da bi se stvorio neophodan

11 Vladana Vasić (2012) *Medijsko pravo*. U: Lejla Huremović (priredila) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, str. 70.

12 *Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope, Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu* (2012) Sarajevo. Parafrazirane stranice 5–6. Dostupno na: http://vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/indikatori/IZVJESTAJ_U_SJENI.pdf

pravni okvir koji bi omogućio novinarima_kama da profesionalno i samostalno rade, visoki predstavnik je 1999. godine donio Odluku o slobodi informisanja i ukidanju krivične kazne za klevetu i uvredu (Službeni glasnik BiH, 14/99). Ustavi dva entiteta također sadrže takve garancije. Ustav Federacije BiH u članu 1. garantuje osnovne slobode u koje ubraja “slobodu govora i štampe”, te “slobodu savjesti i uvjerenja”. Ustav Republike Srpske, u članu 25, navodi da je “zajamčena sloboda misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja”.

Zakon o slobodi pristupa informacijama BiH (Službeni glasnik BiH, broj 57/00) informaciju shvata kao dobro koje pripada svim građanima i građankama, a ne kao privilegiju vlasti, i propisuje da su vlasti dužne građanstvu dati na uvid svaku informaciju. Izuzetak od pružanja informacija moguć je samo nakon preciznog utvrđivanja da li objavljivanje informacije više koristi ili šteti javnosti. Na entitetskom nivou također postoje zakoni o slobodnom pristupu informacijama, koji su usklađeni sa državnim.

Zakon o komunikacijama BiH (Službeni glasnik BiH, brojevi 31/03 i 75/06) u članu 4. definiše regulatorne principe emitovanja i telekomunikacija, gdje piše da oni obuhvataju “zaštitu slobode izražavanja i raznolikosti mišljenja, općeprihvaćene standarde ponašanja, nediskriminacije, pravičnosti, tačnosti i pristranosti”. U ovom kontekstu važni su i Zakon o osnovama javnog RTV sistema i Zakon o javnom RTV servisu BiH (Službeni glasnik BiH, 37/05) iz 2005. godine. Prvi se odnosi na uređenje odnosa između tri javna RTV servisa (RTV BiH, RTV Federacije i RTV RS) i zajedničkog subjekta – Korporacije javnih RTV servisa, a drugi ima u nadležnosti, između ostalog, i davanje smjernica za prilagođavanje programa u odnosu na konstitutivne narode i sve ostale građane. Zaštitu od klevete u BiH regulišu Zakon o zaštiti od klevete u Federaciji BiH (Službene novine Federacije BiH, 59/02), Zakon o zaštiti od klevete Republike Srpske (Službeni glasnik RS-a, 37/01) te Zakon o zaštiti od klevete Distrikta Brčko (Službeni glasnik Distrikta Brčko, broj 0-02-022-213/03).

U spomenutom tekstu Medijsko pravo, autorica kroz pravni diskurs objašnjava dinamiku između govora mržnje i slobode izražavanja. Izraz govor mržnje podrazumijeva sve oblike izražavanja koji šire, raspiruju, opravdavaju ili podstiču ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući tu i netoleranciju izraženu u formi agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacije i neprijateljstva prema manjinama.¹³

Govor mržnje u zakonodavstvu BiH regulisan je Krivičnim zakonom Federacije BiH (član 363.) i Krivičnim zakonom Brčko distrikta (član 357.).

Zakon koji je nadležan za regulisanje oblasti komunikacija, pa i online medija, jeste Zakon o komunikacijama BiH i on navodi Regulatornu agenciju za komunikacije kao mjerodavno tijelo u ovoj oblasti, te definiše njene dužnosti i postavlja veoma čvrst osnov za njenu nezavisnost utvrđivanjem regulatornih principa emitovanja i telekomunikacija. Dužnosti Regulatorne agencije za komunikacije nabrojane su u članu 37. Zakona o komunikacijama BiH.

Kodeksi profesionalne etike novinarstva u BiH postoje na nivou Regulatorne agencije za komunikacije, Vijeća za štampu u BiH i na nivou pojedinih novinarskih asocijacija, koje propisuju etičke standarde profesionalnog novinarstva u medijima. Na nivou RAK-a na snazi je Kodeks o emitiranju RTV programa, a na nivou Vijeća za štampu Kodeks za štampu. U oba ova kodeksa u početnim odredbama definišu se opšti principi profesije i navode se pravo na informisanje, sloboda izražavanja i zabrana diskriminacije, a također se određuju i pitanja istine, objektivnog i nepristrasnog i fer izvještavanja.

Bitno je naglasiti da zabrana diskriminacije važi za javne organe, privatni sektor i fizička lica u svim oblastima, a zakonom su

¹³ Vladana Vasić, *Medijsko pravo*, str. 76.

posebno izdvojene oblasti zapošljavanja, radnih odnosa, socijalne i zdravstvene zaštite, stručnog usavršavanja, pravosuđa, stanovanja, javnog informisanja i medija, jednakog učešća u javnom i kulturnom životu, porodice, itd.

Mediji su podjednako važan segment jednog društva kao i svi ostali nabrojani, iako se kroz analiziranje medija uviđa prostor u kojem se vrši diskriminacija. Ipak, treba naglasiti da postoje i mediji koji promoviraju prava, kulturu i relevantna društveno-politička pitanja LGBTI osoba u BiH, regiji i svijetu.

2.5. Žalbe Vijeću za štampu i online medije u BiH

Vijeće za štampu u BiH je samoregulacijsko tijelo za štampane i online medije koje iz godine u godinu prima žalbe građana_ki na izvještavanje štampanih i online medija u BiH.

Ukratko ćemo predstaviti prigovore koji su se odnosili na pisanje o LGBTI temama.

U 2016. godini zabilježen je samo jedan slučaj reagovanja na pisanje medija u BiH kada su u pitanju LGBTI teme. Žalba se odnosila na tekst pod naslovom *Američki specijalni predstavnik za razvoj homoseksualizma u BiH (Video)*, objavljen 17. maja 2016. godine na portalu sandzakpress.net, odnosno na saff.ba, gdje je izvorno objavljen. Prigovor je uputio građanin Irfan Imamović žaleći se da je tekst diskriminatoran prema LGBT osobama. U svojoj žalbi, između ostalog, on navodi: “Naime, smatram da se datim člankom krši kodeks za štampu i online medije u BiH čl. 1, 2, 3 a posebno čl. 4 i 4a, zatim čl. 5, 6, 8. Iznošenje ličnih stavova kroz hušački kontekst, pri tome koristeći pogrdne izraze kao što su: ‘pederi i pederizam’ ima izuzetno homofobnu notu i stvara pogrešnu sliku u javnosti o LGBT populaciji i ljudskim pravima iste.

Klasičan primjer diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. U skladu s tim, molio bih javno izvinjenje, te objavljivanje ispravke i dopunu informacija, jer javnost ima pravo na tačnu i profesionalno plasiranu informaciju.“

Nakon razmatranja žalbe, “Žalbena komisija Vijeća za štampu u BiH konstatuje da tekst obiluje homofobnim i diskriminatornim izjavama, te tvrdnjama bez navedenih izvora. Lični komentari i pretpostavke autora teksta nisu razdvojeni od informacija, čineći tekst neprofesionalnim i krivonavodećim za čitatelje.

Upotreba termina ‘pederizam’, ‘pederske boje’, rečenica ‘biće pедера u Sarajevu dok je američkih dolara’, predstavlja uvredljive aluzije na seksualnu opredjeljenost osoba koje pripadaju LGBT populaciji.

Komisija utvrđuje kršenje profesionalnih standarda izvještavanja, datih u Kodeksu za štampu i online medije: Član 4, Član 4a, Član 5, Član 6, Član 2, Član 7, Član 15.

Portal sandzakpress.net je bio dužan objaviti reagiranje Žalbenika.” U martu 2017. godine, tokom pisanja medijske analize posjetile smo stranicu portala sandzakpress.net i saff.ba, te uvidjele da je vijest sa oba portala izbrisana.

Žalbe i odluke dostupne su na stranici vzs.ba.

Raduje nas činjenica da nije bilo izrazito lošeg, neprofesionalnog i neetičkog izvještavanja štampanih i online medija u 2016. godini, što potvrđuje i mali broj reagovanja, kao i analiza medijskog sadržaja. No, vjerujemo da je bio otvoren prostor za više reagovanja na neke tekstove, te ovim putem apelujemo na građane_ke i organizacije da reaguju na neprofesionalno pisanje medija u BiH.

Poređenja radi, u 2013. godini je Vijeću za štampu i online medije u BiH bilo upućeno 49 žalbi, 2014. godine – 8 žalbi, a 2015. godine – 6.

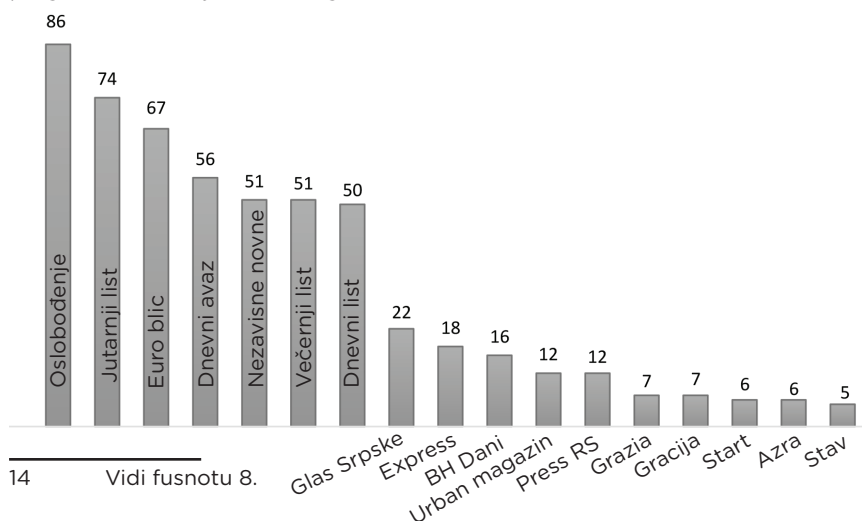
3. STATISTIČKI PODACI O MEDIJSKOM IZVJEŠTAVANJU

U ovom dijelu predstaviti ćemo statističke podatke koji se tiču svih praćenih medija, podijeljenih u tri cjeline – štampani mediji, televizijske stanice i internet portali. Ukupno u svim medijima u 2016. godini objavljeno je **1299** tekstova/priloga.

3.1. Štampani mediji

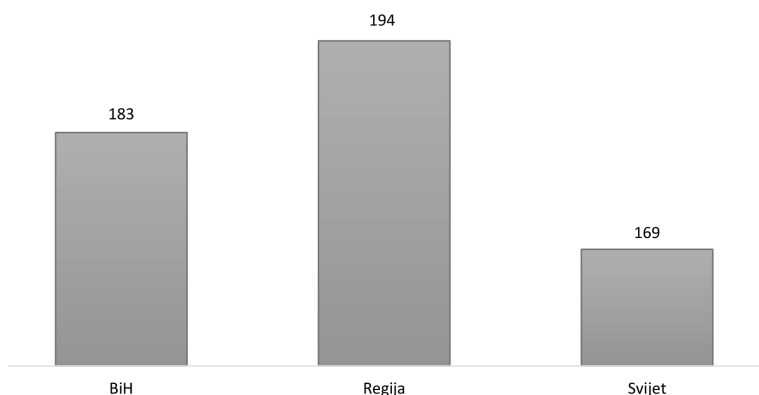
Pratile smo 9 dnevnih novina i 26 sedmičnih/mjesečnih magazina.¹⁴ Od ukupnog broja objavljenih tekstova u štampanim medijima (**546 članka**), dnevne novine koje su najviše izvještavale o LGBTI temama u 2016. godini su **Oslobođenje – 86**, zatim **Jutarnji list – 74**, **EuroBlic – 67**, **Dnevni avaz – 56**, **Nezavisne novine i Večernji list – 51**, **Dnevni list – 50**, **Glas Srpske – 22**, **Express – 18**, **Press Republike Srpske – 12**, a među sedmičnim magazinima izdvojili su se **BH Dani sa 16 objava**, zatim **Urban magazin – 12**, **Gracija i Grazia – 7**, **Start i Azra – 6**.

Detaljan šematski prikaz pisanja štampanih medija možete pogledati na sljedećem grafikonu:

I ove, kao i prethodne dvije godine, najviše se izvještavalo o dešavanjima u regiji. Najveći broj vijesti objavljen je za vrijeme održavanja parada ponosa u Hrvatskoj (Zagreb, Split), Crnoj Gori (Podgorica), Srbiji (Beograd), a od drugih tema o kojima se pisalo iz regije treba spomenuti praćenje korištenja Zakona o životnom partnerstvu u Hrvatskoj, o lezbejskom paru koji je tužio Hrvatsku za diskriminaciju, o trenutnoj političkoj klimi koja sve više ide udesno te najviše pogađa ljudska prava žena i LGBTI osoba u Hrvatskoj.

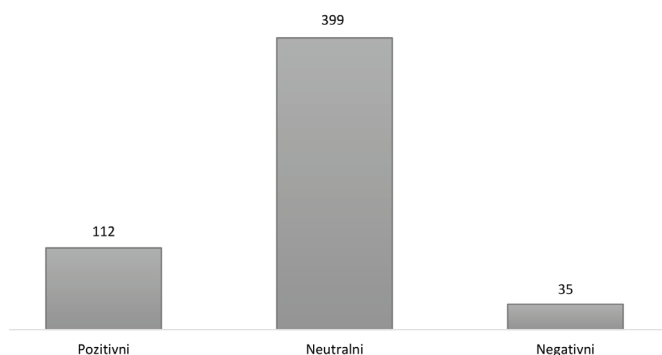
Od ukupnog broja objavljenih članaka, 194 ticalo se vijesti iz regije, zatim iz BiH 183, dok ih je iz svijeta bilo 169.

Od svih tekstova, najviše je neutralnih (399), zatim slijede pozitivni (112), te negativni (35), što je najmanji broj negativnih tekstova zabilježen otkako pratimo i analiziramo medijsko izvještavanje.

Iz godine u godinu broj neutralnih tekstova ostaje veliki. Mediji uglavnom činjenično prenose informacije. Ono što smo tokom svih ovih godina željele da postignemo jeste da se broj negativnih tekstova svede na minimum. Vjerujemo da od ukupnog broja tekstova objavljenih u štampanim medijima u 2016. godini (546) broj negativnih je sveden na zadovoljavajući broj – 35. U pitanju su uglavnom tekstovi koji se objavljuju u formi komentara, gdje se iznosi samo jedna strana priče, i koristi se samo jedan izvor,

ili su pak tekstovi neutralni, ali su naslovi napisani tendenciozno senzacionalistički i u negativnom tonu.

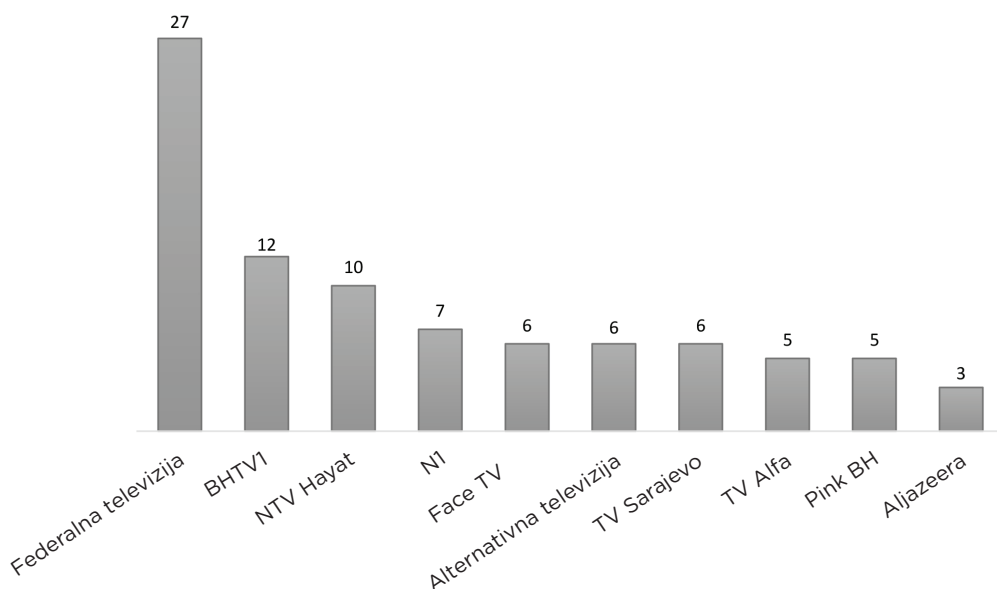

3.2. Televizije

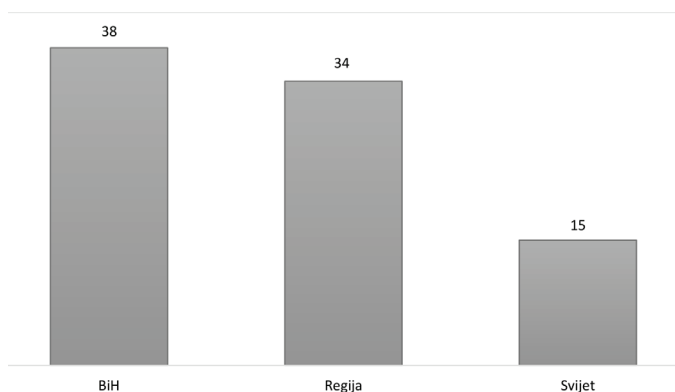
Pratile smo informativni program (vijesti i dnevnik) 24 televizijske stanice.¹⁵ Od ukupnog broja objavljenih priloga (**87**), najviše je izvještavala **Federalna televizija - 27, BHT - 12, NTV Hayat - 10, N1 - 7, Face TV, Alternativna televizija i Televizija Sarajevo - 6, TV Alfa i Pink BH - 5, te Al Jazeera - 3.**

Kada govorimo o rezerviranju televizijskog informativnog prostora za LGBTI teme u 2016. godini, nije se nastavio trend opadanja kao što je to bio slučaj u 2014. (46) i 2015. godini (57), naspram 2013. godine kada su bile 104 objave. No, još uvijek nije zadovoljavajuće izvještavanje o LGBTI temama ako se uzme u obzir da se od ukupnog medijskog prostora u 2013. godini mnogo manje izvještavalo, a bilo je više objava. Danas se u informativnim programima uglavnom izvještava ukoliko se dešavaju neki LGBTI događaji, naročito ukoliko se desi nasilje nad LGBTI osobama, dok televizijske stanice rijetko kad samoinicijativno problematiziraju teme LGBTI osoba u BiH u kontekstu pravnih regulativa, povećanja nasilja i diskriminacije, ili pak stanja u svakodnevnom životu LGBTI osoba u BiH.

¹⁵ Vidi fusnotu 8.

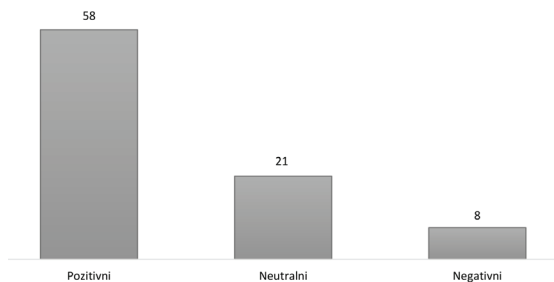

Na televiziji su se najviše prenosile vijesti iz BiH (38), zatim slijede vijesti iz regije (34), pa vijesti iz svijeta (15).

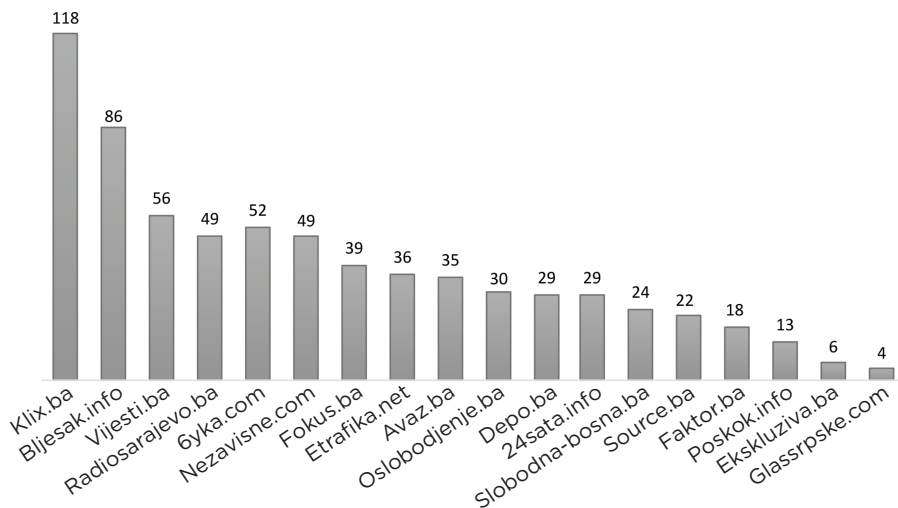

Budući da se prate informativne TV emisije, gdje prilozi traju veoma kratko, stanje pozitivnih, negativnih i neutralnih objava u zadnje tri godine je nepromjenljivo. Negativnim su okarakterisani oni prilozi koji su za svoj cilj a priori imali notu senzacionalizma ili prenošenje samo jedne strane priče.

3.3. Online mediji

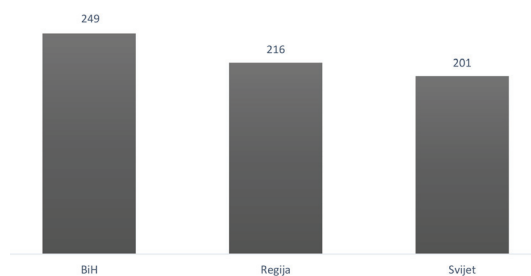

Pratile smo 24 portala.¹⁶ Od ukupnog broja članaka u online medijima (**666**), najviše je izvještavao portal **Klix.ba - 118**, zatim **Bljesak.info - 86**, **Vijesti.ba - 56**, **Radiosarajevo.ba - 49**, **6yka.com - 25**, **Nezavisne novine - 49**, **Fokus.ba - 39**, **E-trafika.net - 36**. Otkad pratimo medijsko izvještavanje, ovo je dosad najveći broj medijskih objava o LGBTI temama u online medijima.

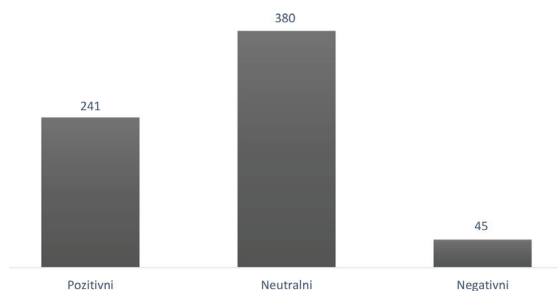

¹⁶ Vidi fusnotu 8.

Kada govorimo o geografskoj zastupljenosti tekstova, situacija u online medijima je jednaka prošlogodišnjoj. Najviše se izvještavalo o dešavanjima iz BiH (249), zatim iz regije (216), pa iz svijeta (201). Najviše se izvještavalo o homofobnom napadu koji se desio u martu u Art kinu Kriterion, predsjedniku Studentskog parlamenta Univerziteta u Sarajevu, Harisu Zahiragiću i njegovim različitim homofobnim izjavama, pripremi i realizaciji izvještaja o stanju prava LGBTI osoba koji je objavila Institucija ombudsmena BiH, o Međunarodnom danu borbe protiv homofobije i transfobije, o performansu održanom povodom Međunarodnog coming out dana, napadu u klubu u SAD-u, u Orlando, te različitim filmovima, predstavama i pjesmama koje tematiziraju LGBTI osobe. Kao i prethodnih godina, prenošene su obavijesti za medije, različiti izvještaji o stanju prava LGBTI osoba u BiH, kao i najave održavanja različitih edukacija koje su organizovali Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE, Liberta Mo, Tuzlanski otvoreni centar i druge organizacije.

Kada govorimo o vrednovanju vijesti kao pozitivnih, neutralnih i negativnih, sve je ostalo kao i prethodne godine. Online mediji i dalje imaju veliki broj copy-paste tekstova te vjerujemo da je to jedan od razloga tolike brojnosti neutralnih. Važno je naglasiti da je ipak mali broj negativnih tekstova, u usporedbi sa zbirnim brojem objava u online medijima.

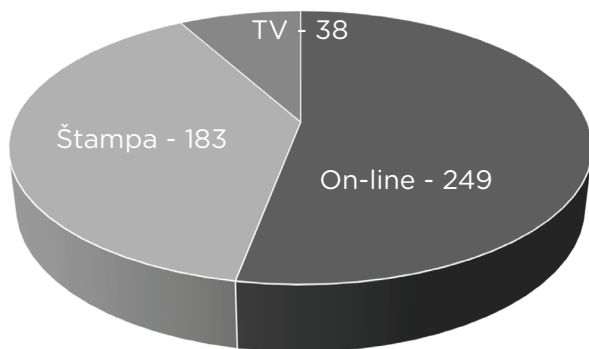

Ove godine pozdravljamo upotrebu korektne terminologije koju s posebnom pažnjom svake godine pratimo. Svakako je bitno napomenuti da je i dalje prisutan određen broj objava koje nisu politički korektne, najčešće u formi komentara ili vijesti koje bivaju plasirane u medijima okarakterisanim kao “žuti”, no nerijetko se dešava da Press Republike Srpske ili Nezavisne novine, kao dnevne novine, imaju upravo ovakve medijske objave, te apeliramo na uredništvo da obrate pažnju na koji način plasiraju informacije vezane za LGBTI osobe, te promijene uredničku politiku.

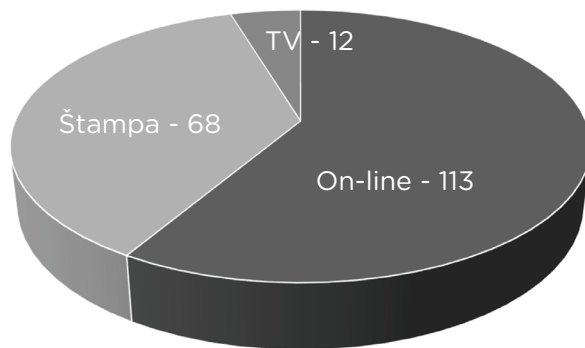
Primjetno je da se još uvijek može čuti, češće pročitati, da novinari_ke koriste nekorektne riječi poput *homoseksualizam*, *transseksualnost* ili *transseksualizam*, *tvz. LGBT osobe*. Takođe apeliramo da se riječ *homoseksualci* zamijeni riječju *gej* ukoliko se govori o gej mušarcima, odnosno *lezbejka* ukoliko se govori o ženama koje vele žene, pogotovo da se umjesto *homoseksualne žene* koristi *lezbejke*.

Za kraj, možete pogledati grafički prikaz poređenja između štampanih medija, televizije i online medija kada je u pitanju pozitivno i izvještavanje iz BiH o dešavanjima vezanim za LGBTI teme.

Izvještavanje iz BiH

Pozitivno izvještavanje iz BiH

Kada je riječ o poređenju pozitivnog izvještavanja u kontekstu ova tri medija u odnosu na prethodne dvije godine, primjetno je da raste broj pozitivnih objava. Ohrabruje nas ova činjenica i nadamo se da će se ovaj trend nastaviti i u 2017. godini.

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

4.1. Opšti zaključci istraživanja

Uopšteni zaključak bi bio da se otvorio prostor za pisanje o LGBTI temama, imajući u vidu da je ove godine zabilježen najveći broj objava u svim medijima. No, još uvijek je mali broj novinara i novinarki kod kojih se vidi dosljednost u bavljenju LGBTI temama, kao i istraživački pristup koji rezultira kvalitetnijim člancima.

Kao i prethodnih godina, i ove godine dio analize se odnosio na općenite probleme koje mediji u BiH imaju. Među njima najuočljiviji je manjak novinarskog angažmana koji se ogleda u pukom prepisivanju agencijskih vijesti iz zemlje, regije i svijeta. I onda kada se preuzimaju, ne obrađuju se tako da se pokaže zašto je određena tema u BiH relevantna. Također, nastavlja se trend preuzimanja tekstova iz srbijanskih i hrvatskih medija, na način kao da ih čitamo iz srbijanskog i hrvatskog konteksta, pogotovo u izdanjima za BiH. Kada govorimo o izvještavanju iz svijeta, u našim medijima su najčešće prisutne vijesti koje su senzacionalne, koje su *uzdrmale svijet*, najčešće vijesti iz svjetskih tabloida, te neizostavna crna hronika (napadi i ubistva). Kada govorimo o pozitivnim vijestima iz svijeta, to su uglavnom zakonske promjene, donošenje zakona o istospolnom partnerstvu ili regulacija braka, te zakonske promjene vezane za prava trans i interspolnih osoba.

Kako se moglo vidjeti, često se negativni stav uredništva ogleda u načinu opremanja teksta (naslov, nadnaslov, a/video), čak i kada prenose *neutralne* vijesti. Ovaj slučaj se, pored tabloidnih medija, već iz godine u godinu primijeti kod dvije dnevne novine iz Republike Srpske: Press Republike Srpske i Nezavisne novine.

Vjerujemo da razlog za ovaj još uvijek izražen problem leži u neznanju, a ne u lošoj namjeri, što svakako znači da su novinarima_kama, ali i urednicima_ama potrebne dodatne edukacije o izvještavanju o

marginaliziranim grupama, u ovom slučaju o LGBTI temama.

Sve LGBTI teme – autovanje (intervjui sa LGBT osobama), parade ponosa i ostali aktivistički događaji, životna partnerstva/gej brakovi, nasilje nad LGBT osobama, obilježavanje važnih međunarodnih dana posvećenih ljudskim pravima – sve se one trebaju obrađivati u kontekstu ljudskih prava. Sa napomenom da su LGBTI prava i ljudska prava.

U 2016. godini štampani mediji su zadržali trend većeg pisanja o regiji, pa onda o BiH, dok su televizijske stanice i online mediji najviše izvještavali o BiH.

Medijski sadržaj koji je povećao medijsko izvještavanje u prethodne dvije godine odnosi se na povećan broj aktivnosti civilnog društva i LGBTI aktivista_kinja, ali još uvijek je primjetno medijsko angažovanje najviše kada se dešavaju napadi na LGBTI osobe. Sarajevski otvoreni centar je organizacija koja se najviše spominjala kada se govorilo o pravima LGBTI osoba, a pored nje bile su spomenute i Fondacija CURE, LibertaMo, Tuzlanski otvoreni centar i Oštra nula, i to uglavnom za vrijeme obilježavanja bitnih LGBTI datuma (IDAHOT, Coming out dan i Dan ljudskih prava).

S druge strane, najviše vijesti iz regije odnosilo se na parade ponosa, što pokazuje da taj aktivistički događaj ima onaj potencijal potreban da privuče pažnju novinara i novinarki. U 2016. godini je objavljen rekordan broj tekstova/priloga, njih čak 1299. Kao i 2015. godine, najviše je bilo neutralnih objava, ali je porastao broj pozitivnih, te je smanjen broj negativnih objava.

Iako su se počele povećavati objave u televizijskim emisijama, smatramo da je taj prostor još uvijek nedovoljno iskorišten i da bi se novinari i novinarke informativnih programa televizijskih stanica trebali više angažirati u izvještavanju o LGBTI temama, i da to ne bude samo onda kada organizacije civilnog društva imaju neki

događaj ili pak kada je u pitanju napad na LGBTI osobe.

Bitno je skrenuti pažnju da je i dalje izražen trend komentaranja tekstova na Facebook stranicama medija, gdje ljudi ljudi često komentiraju sliku, naslov i kratki uvod ispod naslova, a da ni ne otvore link na cijeli članak. Utoliko je važnije skretati pažnju na važnost korektne opreme teksta, na izbjegavanje senzacionalističkih naslova i seksualiziranih fotografija.

I ove, kao i prethodne godine, potvrđena je hipoteza da je veća vidljivost aktivističkih organizacija, aktivista_kinja i LGBTI osoba preduslov veće vidljivosti LGBTI tema u medijima, što je ipak zaključak koji ohrabruje i pokazuje nam da naš rad nije uzaludan.

4.2. Preporuke

Ove preporuke oslanjaju se na metodološke principe prema kojima se vodimo svih ovih godina analiziranja medijskog izvještavanja, i nisu značajno promijenjene u odnosu na prethodne godine.

1. Koristiti rodno osjetljiv jezik i politički korektnu LGBTI terminologiju¹⁷

Iako nije garancija korektnog izvještavanja, politički korektan jezik jeste njegova pretpostavka jer znači da je novinar_ka upoznat_a sa načinima diskriminacije manjinskih grupa u društvu putem jezika. Također, istraživanje koje je u 2015. godini proveo NDI o stanju prava LGBT osoba na Zapadnom Balkanu pokazalo je da samo 4% stanovništva u BiH zna šta znači skraćenica LGBT. Skrećemo pažnju i novinarima_kama na ovo te im preporučujemo da češće koriste puni naziv, tj. lezbejke, gej, biseksualne, trans* ili transrodne osobe,

¹⁷ Lejla Huremović (2012) *Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom i etičkom izvještavanju o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

interspolne osobe.

2. Ukazivati na stereotipe

Stereotipi u vezi sa LGBTI osobama zasnovani su na neznanju i netačnim informacijama. Stoga bi svi odgovorni novinari i novinarke trebale biti s njima upoznate kako ih ne bi perpetuirale, kako u svojim stavovima, tako i putem fotografija kojima ilustriraju priloge.

3. Ne prenositi govor mržnje

Kada se izvještava o LGBTI temama, često se prenose izjave javnih ličnosti, uključujući i religijske i predstavnike različitih *desnih* organizacija, izjave koje se zakonski mogu okarakterizirati kao govor mržnje. Novinari_ke moraju znati prepoznati govor mržnje i ne prenositi ga. Odnosno, i kada ga prenose, moraju se ograditi od njega i to ukazivanjem na zakonske odredbe, a ne samo navođenjem izjava ombudsmena_ki i osoba koje se bore za ljudska prava.

4. Poštovati pravilo dvije strane

Važan preduslov za korektno izvještavanje je pristup LGBTI temama kao i svakoj drugoj temi. Ako se u izvještaju o političkoj partiji poštuje pravilo dvije strane, isto bi trebalo važiti i za LGBTI teme.

5. Ne koristiti dvostruke aršine

Predstavljati LGBTI osobe po istom principu kao i heteroseksualne – kroz njihova interesovanja, profesiju, dostignuća, djela, a ne isključivo kroz seksualnost. U razgovoru sa bilo kim ne ispitivati seksualnu orijentaciju osobe ako osoba sama ne pokrene tu temu (poštovati pravo na privatnost). Dakle, jednako kao što nećemo osobu pitati

koje je vjere ili nacionalnosti, nećemo je pitati ni za seksualnu orijentaciju, u kontekstu u kojem to nije relevantno.

6. Ukazivati na zakonsku regulativu

Kao što smo već više puta istakle, tretirati LGBTI teme kroz prizmu zakonskih odredbi i principa nediskriminacije i poštovanja ravnopravnosti spolova. U slučaju izvještavanja o paradama ponosa, ukazivati na pravo na okupljanje, posmatrati paradu kao vid protesta za sve žrtve diskriminacije. U slučaju istospolnih brakova, osvijetliti pravni aspekt životnog partnerstva, itd.

7. Ilustracije birati tako da prate i afirmišu temu

Ne koristiti fotografije kojima se tendenciozno tema prikazuje u zabavnom, šokantnom ili seksualiziranom svjetlu. U slučaju intervjua sa aktivistima_cama, objavljivati njihove fotografije isključivo uz dozvolu. Također, ne objavljivati slike nasilja (kada vijest nije o nasilju, kao u slučaju najave parade ponosa) jer se time indirektno potiče nasilje.

8. Koristiti nalaze istraživanja

Novinarski angažman trebao bi podrazumijevati cjeloživotno učenje pa bi tako, za početak, svaki novinar i novinarka trebali pročitati barem neku od brojnih publikacija u kojima su osvijetljeni problemi sa kojima se LGBTI osobe u društvu suočavaju, te su date i smjernice za profesionalno izvještavanje o LGBTI temama, uz korištenje adekvatne terminologije.

9. Afirmisati pisanje o kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBTI ljudi u našoj zemlji

Iako dešavanja u regiji jesu značajna i za BiH, posebno ona

koja se tiču društvenih pitanja, pravnih aspekata i ideologije koja je za ili protiv LGBTI zajednice, trebalo bi afirmisati pisanja o ekonomskim, kulturnim, društvenim, pravnim i političkim pitanjima LGBTI ljudi u našoj zemlji.

10. Regulirati komentare

Budući da je povećan trend komentiranja tema ispod tekstova u medijima, kao i komentiranje na društvenim mrežama, skrećemo pažnju da bi bilo poželjno regulirati komentare, te brisati one koji šire govor mržnje i pozivaju na nasilje i diskriminaciju.

Korektno izvještavanje nije samo korektno prenošenje agencijskih vijesti. Odgovoran novinarski angažman trebao bi podrazumijevati vlastitu inicijativu i otvaranje prostora za tekstove u kojima se više pažnje posvećuje preduslovima za život LGBTI osoba bez diskriminacije. Novinari_ke imaju privilegiju da kroz novinarstvo javno govore o važnim temama, koju nemaju ljudi iz drugih profesija, i trebalo bi da tu privilegiju odgovorno koriste.

5. LITERATURA

Čaušević, Jasmina i Kristina Ljevak (2012) *Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih medija o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Huremović, Lejla, Masha Durkalić, Damir Banović, Emina Bošnjak (priredile, 2012) *Stanje LGBT ljudskih prava u BiH u 2011. godini – Rozi izvještaj*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Huremović, Lejla, Kristina Ljevak, Jasmina Čaušević (2013) *Ka pozitivnim praksama. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE.

Huremović, Lejla (2016) *Ka pozitivnim praksama. Izvještavanje medija u 2015. godini o LGBT temama*. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Indikatori za procjenu medijskih sloboda u zemljama članicama Vijeća Evrope, Izvještaj u sjeni za Bosnu i Hercegovinu (2012) Sarajevo. Dostupno na: http://vzs.ba/images/stories/ba_word_slike_pdf/indikatori/IZVJESTAJ_nU_SJENI.pdf

Kuhar, Roman (2003) *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Peace Institute.

Ljevak, Kristina, Lejla Huremović, Sandra Zlotrg (2014) *Ka pozitivnim praksama 2. Izvještavanje medija u 2013. godini o LGBT temama*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll, Ured u BiH, Sarajevski otvoreni centar, Fondacija CURE.

Ljevak, Kristina, Jasmina Čaušević, Lejla Huremović (2013)

- Čekajući ravnopravnost 2: Analiza sadržaja izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2013. godini.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar
- Zlotrg, Sandra, Lejla Huremović, Kristina Ljevak (2014) *Čekajući ravnopravnost 3: Analiza izvještavanja štampanih medija o LGBT temama u Bosni i Hercegovini u 2012, 2013. i 2014. godini.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar
- Spahić, Aida, Saša Gavrić (priredili, 2011) *Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava.* Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll.

Lejla Huremović (1987) završila je studij odnosa s javnošću na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, gdje trenutno piše master tezu. Tokom 2010. i 2011. godine radila je u Vijeću za štampu u BiH. Od septembra 2011. godine radi u Sarajevskom otvorenom centru kao programska koordinatorica, na poslovima rada sa LGBTI zajednicom i medijima kroz edukacije novinara_ki, odnosa s medijima, praćenja i analiziranja medijskog izvještavanja o LGBTI temama. Sa novinarkom Mashom Durkalić već treću godinu uređuje portal lgbti.ba. Živi aktivizam, kao autovana lezbejka, bori se svakodnevno protiv neravnopravnosti, homofobije i fašizma.

Masha Durkalić je rođena 1986. godine u Sarajevu. Diplomirala je žurnalistiku na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu. Kao aktivistkinja je najviše posvećena feminizmu, LGBTI aktivizmu i borbi za prava životinja. Novinarstvom se bavi od 2002. godine, s fokusom na ljudska prava i kulturu, a od 2011. se fokusira na izvještavanje o feminističkim i LGBTIQ temama. Autorica je i urednica publikacije *Moj glas odjekuje...* (Fondacija CURE, 2015) koja je objedinila lične ispovijesti deset bh. žena koje pripadaju marginalizovanim grupama. Dugogodišnja je saradnica Sarajevskog otvorenog centra i Fondacije CURE na brojnim projektima i publikacijama koje se tiču feminizma i LGBT aktivizma. Kourednica je prvog bh. LGBTI info portala www.lgbti.ba. Trenutno studira ljudska prava i demokratiju na programu European Regional Master in Democracy and Human Rights in South East Europe (ERMA) u Sarajevu. Živi i radi u Sarajevu.

Sarajevski otvoreni centar (SOC) zagovara puno poštivanje ljudskih prava i društvenu inkluziju LGBTI osoba i žena. Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, feministička organizacija civilnog društva koja teži osnažiti LGBTI (lezbejke, gej, biseksualne, trans* i interspolne) osobe i žene kroz jačanje zajednice i građenje aktivističkog pokreta. SOC takođe javno promoviše ljudska prava LGBTI osoba i žena, te na državnom, evropskom i međunarodnom nivou zagovara unapređivanje zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini.

Ovdje ćemo istaći samo neka postignuća koja se odnose na ravnopravnost LGBTI osoba. Pored psihosocijalnog i pravnog savjetovanja, nastavili smo da vodimo jedini LGBTI medij u državi – portal www.lgbti.ba. Organizovali smo treninge za policiju, tužilaštva i sudove, te smo intenzivno radili sa novinarima_kama i mladim pravnicima_ama. Naš zagovarački fokus smo usmjerili na: a) izmjene Zakona o zabrani diskriminacije BiH, b) izmjene Krivičnog zakona FBiH, i c) usvajanje LGBTI inkluzivnih godišnjih operativnih planova za ravnopravnost spolova na nivou entiteta i države. Tokom 2015. i 2016. godine smo provodili i medijske kampanje koje su dosegle preko milion bh. građana_ki, a organizovali smo i LGBTI filmski festival – Merlinka.

Više o našem radu možete pronaći na www.soc.ba.

DODATAK

RJEČNIK OSNOVNIH LGBTI POJMOVA¹⁸

AKTIVIZAM

Aktivizam je djelovanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni, koje u svojoj osnovi ima neko političko uvjerenje i može izazvati socijalne i političke promjene. Aktivistički stav neporičeznačaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljude da im pristupe direktno. Iako LGBTI aktivizam po definiciji nije nužno radikalan, najčešće se javlja u domenu u kojem je neki oblik diskriminacije postao odveć represivan, te se zbog toga suprotstavlja odnosima heteronormativne moći koja teži da održi *status quo*.

BIFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobijom) ili homoseksualne osobe.

BIOLOŠKI SPOL

Određenje determinisano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija).

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama oba spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

¹⁸ Rječnik LGBTI pojmova nastao je zajedničkim radom tima Sarajevskog otvorenog centra, a ažurira se iz godine u godinu.

CISRODNOST

Pojam koji se koristi kako bi se opisale osobe koje se rodno identificiraju u skladu sa spolom koji im je pripisan pri rođenju.

CISRODNA OSOBA

Osoba koja se identificira kao osoba muškog ili ženskog roda u skladu sa svojim biološkim muškim ili ženskim spolom.

COMING OUT (KAMING AUT)

Sintagma koja potiče iz fraze *coming out of the closet*, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa dovodi u nepovoljan položaj (spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.)

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa ima ili bi imala efekat dovođenja neke osobe ili grupe u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druge osobe.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neka osoba ili grupa dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj za razliku od neke druge osobe ili grupe u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta *grupa* grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili više srednje klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date *grupe*, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuje diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva osobe i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog,

neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva osobe, posebno kada se njime stvara zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizička ili pravna) osoba odvaja druge osobe na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG (DREG)

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom *Glob teatru* kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako glumica nije bilo). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerašavanje (otuda fraza *in drag* – prerušen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega upućuje na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju oponašajući žene, i time sprovode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra *fiksiran*. Drag-kralj (drag king) je lezbejka/strejt žena koja simulira muškarca. Drag-kraljica (drag queen) je gej/strejt muškarac koji simulira ženu.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina u engleskom jeziku je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane *vesele (gej) žene*, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima

koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvaja taj izraz kao zamjenu za klinički naziv *homoseksualac*. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz *homoseksualac*, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni rječju *gej*.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina *homoseksualac*, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBTI osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promovisanje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBTI osobama – na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se objavljuju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje, a posljedično i nasilja.

HETERONORMATIVNOST

Može se definisati kao pretpostavka da su svi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda – ono što je nužno ili nametnuto pojedincima_kama kako bi ih percipirali ili prihvatili kao *pravog muškarca* ili *pravu ženu*, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja LGBTI osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Edrijen Rič) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Po lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcioniše patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_a.

HOMOFOBIA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti *bifobija*]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost). Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricati će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo, kada za neku ženu mislimo da je lezbejka samo zato što nije u vezi sa

muškarcem ili zato što želi da bude muškarac; ili kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cjelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

INTERNALIZIRANA HOMOFBIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svijetu nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe ili da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati; da radi sigurnosti svuda i uvijek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju da je uvredljiv. Bolji termini su *gej (muškarac)/gejevi* i *lezbejka*.

SITUACIONA HOMOSEKSUALNOST

Seksualno ponašanje koje je drugačije od uobičajenog ponašanja neke osobe, a javlja se usljed boravka u socijalnom okruženju koje čine isključivo osobe istog spola, kao npr. vjerske ili druge škole koje pohađaju isključivo studenti_ice i učenici_ce istog spola, zatvori, seks sa partnerom_kom istog spola za novac itd.

INTERSPOLNA OSOBA

Osobe koje su rođene s hromozomskim, hormonskim ili genitalijskim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima *muške* ili *ženske* kategorije, zbog svoje seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamijenila pojam *hermafrodit*, koji su široko koristili liječnici tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nestručnim.

Interspolnost može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interspolnih osoba.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. *Lezbejka* je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnom očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

LGBTI

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne, transrodne i interspolne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBTI u društvenom i političkom aktivizmu. Ponekad pojam LGBTI može biti proširen i uključiti i queer osobe (LGBTIQ, ili LGBTI+).

LGBTTIQ

Skraćenica za *lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe*.

OUT (AUT)

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

OUTIRATI (AUTIRATI) (SE)

Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno, i protivi se tome, da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome

pričati o seksualnoj orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin *autirati* se također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabašnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruća (*faggot*). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

QUEER (KVIR)

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBTI su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBTI identiteta u njemu nije povlašćen), on postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne, pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao *seksualni disidenti_kinje*. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrdan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualnih osoba koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu *muškog* i *ženskog*.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju sopstvenog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, *rodno izražavanje*), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukt koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identificiranju sa spolom dodijeljenim pri rođenju – ove osobe nazivamo *transrodne* osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao heteroseksualne, biseksualne i homoseksualne.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Izbjegavajte korištenje uvredljivog izraza *seksualna preferencija* ili *opredjeljenje*, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Društveno prihvaćeni su samo muški i ženski spol.

SPOLNE KARAKTERISTIKE

Mogu biti primarne i sekundarne. Primarne spolne karakteristike podrazumijevaju one s kojima se rađamo, dakle hromosome, spolne hormone, spolne žlijezde, te vanjske i unutrašnje genitalije. Sekundarne spolne karakteristike podrazumijevaju one koje su vidljive na tijelu i razvijaju se kasnije s dostizanjem spolne zrelosti kao što su razvoj grudi, rast dlaka na licu i tijelu, promjena glasa, itd. Spolne karakteristike obično se dijele na muške i ženske. Odstupanje spolnih karakteristika od tipične binarne podjele na muške i ženske naziva se interspolnost i ona može imati različite oblike.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, što ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki, te izbegavajte njegovo korišćenje. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto *pravo*, *bez skretanja* (devijacija), nešto *nepomiješano*, ali i nešto *konvencionalno*, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, *normalne* i *prirodne*. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER/TRANSRODNOST

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnom i spolnim ulogama.

Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodni uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manire, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama *muško* i *žensko*, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *ženski* spol, ali je njegov rodni identitet *muški* ili se nalazi negdje na spektru maskulinih rodni identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *muški* spol, ali je njen rodni identitet *ženski* ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodni identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodni identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac je, na primjer, transrodni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije) svoje tijelo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovana strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANSVESTIJA/TRANSVESTITE/TRANSVESTITI

Transvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Transvestija, tj. preoblačenje, nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Transvestiti_e mogu biti i heteroseksualne i osobe istospolne orijentacije.

TRANZICIJA

Predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem sopstvenog roda.

TROUGAO/CRNI TROUGAO/ROZI TROUGAO

Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim konc-logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada osoba istospolne orijentacije.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE PREMA LGBT OSOBAMA

Odnosi se na kaznena djela motivisana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBTI grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počiniooca kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

ISSN = 2490-242X